

## 1. Bevezetés

Szakedolgozatom olyan témát kísérel meg nyomon követni, amely egy lassan kibontakozó folyamat részét képezi a cserkészlet és közvetlen környezete életében. Az 1989 óta Magyarországon hivatalosan is újra működő Magyar Cserkészszövetség kerületeiben munkálkodó csapatok évről évre egyre szélesebb körű és színesebb tevékenységeket folytatnak a gyermekek fizikai, szellemi és lelki egészségének megtartása érdekében. Honlapjukon legfőbb értékeiknek a nevelési módszereiket nevezik meg, illetve azon alapelveket, amelyek mentén végzik a munkát: vallásosság, hazaszeretet, önkéntesség, önnevelés, és az ezekből fakadó fejlődés. (Solymosi 2010: 38) Az utóbbi évtizedben már nemcsak cserkészeskütt tett gyerekekkel foglalkoznak a cserkészvezetők, hanem olyan gyerekeket is megpróbálnak bevonni a játékos tanulásba, akik valamilyen tekintetben hátrányos helyzetűnek számítanak, és korábban nem volt alkalmuk találkozni a cserkészlettel. A velük való foglalkozások és rendezvények természetesen a játszva tanulás elvét követik, amely a cserkészpedagógia alapgondolata. Mindemellett azonban közvetítik az egymással való együttműködés, a keresztény erkölcs és az egyenlőség gondolatát. Ezek a mondanivalók általában rejtve jelennek meg a foglalkozásokon, különösen a kisiskolások (6-11 éves korig terjedő korosztály) esetén (Hursán 2005: 5), de hatékonyságuk ereje miatt fokozottan növelik a csoport fejlesztésének lehetőségét. A szakedolgozat hat cserkészcsapat ilyen vonatkozású tevékenységét mutatja be, s ezek különböző megvalósulási szakaszban állnak. Az első, általam legalaposabban megfigyelt csapatban még csak tervezet született, illetve a program előkészítése. A többi öt csapatnál nagy különbségeket tapasztaltam: területi elhelyezkedésükből adódóan a budapesti csapatok, illetve a hajdúhadházi csapat már régóta foglalkozik hátrányos helyzetű gyerekekkel, míg a két debreceni csapat vezetői szinten érintett a témában. Azonban mindegyik csapatban közös vonás, hogy élükön egy határozott fellépésű, közlékeny, erős kisugárzású vezető áll, akik ugyanilyen határozott őrvezetőket irányítanak. A kérdezettek egytől-egyig ideális interjúalanyoknak bizonyultak, így a kutatási módszer adta magát: elsősorban interjúkra épült. Az alanyok közlékenysége miatt lehetőség nyílt más, a témához lazán kapcsolódó részek kibontására is. Eredetileg csupán egyetlen kezdeményezés bemutatása volt a szakedolgozat célja, azonban a kutatás alatt szükségessé vált a korábbi, már jobban kibontakozott, hasonló témával foglalkozó programok bemutatása is. Ennek az volt az oka, hogy az általam elsőként felfedezett, Majorszki András vezetésével szerveződő program még nem valósult meg 2010 őszén, így a kezdeményezés működésének lehetőségeit még nem lehet teljes mértékben modellezni rajta. Érdekes azonban ezzel

foglalkozni a legrészletesebben, mivel kezdeti szakaszában is ígéretes lehetőségeket hordoz magában. Az első rendezvény 2010 májusára volt tehető, ekkor történt a megvalósulási szakasz első része, azonban a későbbiekben a program lelassult. Dolgozatom célja tehát bemutatni a Magyar Cserkészszövetség egyik olyan új típusú kezdeményezését, amely jelenleg épp kibontakozóban van: cserkészek munkáját a hátrányos helyzetű gyermekek körében, illetve megvizsgálni, igaz-e az előfeltevés, miszerint bármilyen társadalmi helyzetben lévő gyermeket be lehet vonni a cserkészéletbe, s ebben döntő szerepet játszik a cserkészvezető határozott személyisége. A hátrányos helyzetű gyermekek bevonása nem jótékonyági rendezvényeket jelent, sokkal inkább egy olyan nézőpont-kibővülést a cserkészcsapatok működésén belül, melynek segítségével más társadalmi környezetből származó gyermekek is lehetőséget kaphatnak a játékos tanulásra. A hátrányos helyzetű gyermekeknek a legkritikább esetben van lehetőségük speciális nevelési módszerek kipróbálására. A magyarországi cserkészek között azonban néhány vezető személy felismerte, hogy ez egy kiaknázatlan forrást jelent a nevelő munka számára. Ahhoz azonban, hogy foglalkozhassanak a gyerekekkel, egy többlépcsős eljárást kell elvégezni, és a lehetőségek időnként korlátozottak, vagy egyáltalán nem adóttak a munkához, s a program könnyedén meghiúsulhat. Ezért olyan karakteres vezető személyekre van szükség ehhez a munkához, aki kellőképpen elhivatott, minden helyzetben képes felismerni a lehetőségeket, és képes olyan cserkészeket találni maga mellé segítőnek, akik hatékonyan tudnak cserkész módra foglalkozni egy egészen más környezetben élő csapattal.

## **1.1. Előzmények**

A téma eredeti változata 2009 szeptemberében vált kutatási tervvé. Az ötlet alap gondolata a Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium egyik nevelőtanárának, fent említett Majorszki Andrásnak fejéből pattant ki: egy dokumentumfilm kapcsán tudatosult benne, hogy tovább lehetne fejleszteni, szélesebb körben is ki lehetne terjeszteni a nevelői munkát. A dokumentumfilm címe: *Hatszáz év után az első*, Osgyáni Gábor rendezte, s a 2009-es CineFest Miskolci Nemzetközi Filmfesztivál keretén belül is megtekinthető volt. A film egy Horváth János nevű, cigány származású, villanyszerelőként dolgozó festőművészről szól, aki a közelmúltban pedagógiai diplomát szerzett, így festészetet tanít a gyerekeknek. A hátrányos helyzetű cigány fiatalság tehetséggondozása jelenleg csak nagyon kevés helyen biztosított az országban, így a festőművész igazi úttörőnek számít a témában.

Majorszki András, aki egyben cserkészvezető is, azonnal felfigyelt erre a sokoldalú emberre, és szeptemberben felkereste őt. Kezdetben nem volt konkrét elképzelése a program kivitelezéséről, de rájött, hogy a cserkész módszer segítségével közelebb tudná hozni a különböző etnikumokhoz tartozó gyerekeket.

A cserkészpedagógia egyik alap gondolata, hogy a gyerekeket is be kell vonni a fejlesztő munkába: így az őrvezetők gyakran 13-14 éves kiskamaszok. Ők jelentik a csapatvezetők számára a legnagyobb segítséget a minden évben előretervezett programok lebonyolításában. Az őrvezetők toborzása tehát elengedhetetlen feltétele egy-egy speciális program megszervezésének. András terve még októberben is nyers volt: tíz magyar cserkész gyereket és tíz cigánygyereket kell egy közös programba bevonni, amelynek keretén belül játékos vetélkedőkön működhetnek együtt a cserkész módszer alapelveit követve. Erre a kezdeményezésre kis létszámban akadtak ugyan jelentkező őrvezetők, ám a terv mégsem valósult meg, s közben Horváth János is kénytelen volt visszalépni. András ekkor elhatározta, hogy kibővíti a skálát: legyenek hátrányos helyzetű gyerekek, nem pedig kizárólag cigányok. A Fazola Henrik Általános Iskolával folytatott tárgyalás után felmerült a kérdés: miért menjenek messzire a cserkészek, ha az Avason is bőven akad tennivaló? Így csatlakozott az 1227. számú Pray György Cserkészcsapat az Avason munkálkodó civil szervezetek napjainkban alakuló egyesületéhez, amelynek keretén belül cserkészőrsöket fognak szervezni hátrányos helyzetű tanulók körében. Ezen a ponton szükségessé válik körüljárni a hátrányos helyzetű fogalmát, összegyűjteni azokat a meghatározásokat, amelyeket a kapcsolódó szakirodalmi művekben találtam, illetve az interjúalanyaim fogalmaztak meg személyes tapasztalataik alapján.

## **1.2. A hátrányos helyzet fogalmának meghatározása**

A könyvekben olvasott meghatározások mellett interjúalanyaim vegyes válaszokat adtak a fogalom tisztázására, ezért a válasz rendkívül árnyalttá vált. Jogi vonatkozásban a következően hangzik a definíció: hátrányos helyzetű gyerekeknek, tanulónak számít a 1993. évi LXXIX. közoktatásról szóló törvény 121.§-ának 14. pontja szerint, akit „családi körülményei, szociális helyzete miatt a jegyző védelembe vett, illetve aki után rendszeres gyermekvédelmi támogatást folyósítanak.” (Az 1993. évi LXXIX. közoktatási törvény.) Hivatalos formában azonban egészen mást takar, mint gyakorlati megvalósulásában. Egy cserkészvezetővel, Jernei Péterrel folytatott beszélgetésem során olyannyira belementünk a fogalomtisztázásba,

hogy akár az egész szakdolgozaton át is foglalkozhatnék pusztán ezzel az egy fogalommal, azonban a legfőbb támpontok, amelyekben végül közös nevezőre jutottunk, a következők voltak: a veszélyeztetettséghez hasonló helyzet, amely során testi épsége, vagy a tanuláshoz való joga sérül. A veszélyeztetett gyermek a mindennapokban nem jut hozzá azokhoz az alapvető eszközökhöz (élelmiszer, ruházat), amely biztosítaná számára egészségének fenntartását, illetve a tanulás lehetőségét. Gyakran elhanyagolják vagy bántalmazzák az ilyen gyermekeket. A hátrányos helyzetű fogalma társadalmi vonatkozású. Gyakorlati megvalósulásában ez a szűkös lakáskörülményeket, az egyik szülő halálát vagy fogyatékosságát, a deviáns otthoni környezetet jelenti. Egy adott társadalomban a normaszinthez képest válhat valaki hátrányos helyzetűvé, vagy már beleszülethet. Péter szerint tehát a fogalom meghatározása viszonyításon alapul. Mikor Kirst Enikő egyetemistát kérdeztem a halmozottan hátrányos, illetve hátrányos helyzetű fogalmáról, a következőképp válaszolt: „Alapvetően minden gyerek különbözik a másiktól, így őket sem lehet egy kalap alatt tárgyalni. A két fogalom pedig szerintem nagyon széles spektrumot ölel fel. Kezdvé azoktól, akik sokan vannak testvérek és ezért pl. tankönyvtámogatásban részesülnek, de semmi komolyabb anyagi problémájuk nincs, egészen például addig az őrstagomig, aki félig cigány, édesanyja és édesapja is alkoholista. Anyukája elhagyta, lényegében utcánőként él. Édesapjával és annak a szintén alkoholista élettársával él a kislány, de ők a három közös gyerekük pesztrájának és házicselédnek tartják. Nemritkán megverik, megfenyegetik. Míg az előbb említetteket én nem hátrányos, inkább előnyös helyzetben élőnek tartom a többgyermekes család ajándéka miatt, addig az utóbb említett őrstagomra még a halmozottan hátrányos helyzet is enyhe kifejezés.”

Dr. Boldizsár Mária fogalom-meghatározása a hátrányos helyzetű gyerekekre a következő: „Ebbe a kategóriába azokat a fiatalokat soroljuk (akkor is, ha szüleik nem kétkezi dolgozók), akik megérdemlik a segítséget, a megkülönböztetett figyelmet, az intézményes támogatást, mert tehetségesek, de érvényesülésüket számos tényező gátolja. A hátrányos helyzetű tanulók többségét a statisztikai adatok szerint a fizikai dolgozók gyermekei alkotják. [...] Hátrány okozói lehetnek a családon belüli viszonyok, a szülők túlzott elfoglaltsága, a tanuló túlzott terhelése házimunkával, a lakásviszonyok, a családban együtt élők kedvezőtlen összetétele, a szülők gyenge iskolázottsága, általában az alacsonyabb kulturális háttér, olyan többletismeretek hiánya, amely az évek óta tanulásra orientált családoknál megtalálható. [...] Hátrányt jelent továbbá az is, ha hiányzik a tanuláshoz szükséges nyugodt környezet, ha iszákos a szülő, vagy ha egyedül neveli a gyermekét. Ha beteg van a családban, akit gondozni

kell, ha az otthoni körülmények között hiányzik a tanulóból a perspektíva; ha a tanulót érdektelenség, a közömbösség veszi körül, melynek nyomán az iskolában is elzárkózik az aktivizáló, önálló munka elől, és csendben meghúzódik a foglalkozásokon. [...] A hátrányos helyzet leküzdése vagy kezelése jelentős mértékben a pedagógusokra hárul. A hatékony segítségnyújtás feltétele, ha a fokozott felelősségtudat állandóan jelen van, ha megértést, figyelmet tanúsítunk a gyerekek felé, ha bizalommal felkereshet bennünket problémájával.” (Boldizsár 1978: 7-8)

Mivel Jernei Péter autista gyermekekkel is foglalkozik, és az egyik budapesti cserkészcsapatban is vannak ilyen gyermekek, szóba került a sajátos nevelési igényű fogalma is, amelyet szigorúan külön kell választani a hátrányos helyzetű fogalmától. A sajátos nevelési igényű gyermekek definíciója a Köznevelési törvény „121. § (1) szerint az a gyermek, aki a szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleménye alapján az alábbi két kategóriába tartozik.

1. Testi, érzékszervi, értelmi, beszéd fogyatékos, autista, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos
2. Pszichés fejlődés zavarai miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartósan és súlyosan akadályozott (pl. dyslexia, dysgraphia, dyscalculia, mutizmus, kóros hyperkinetikus vagy kóros aktivitászavar).” (Az 1993. évi LXXIX. köznevelési törvény.)

### **1.3. Hipotézis**

Feltevés, hipotézisem a következő: a cserkészpedagógia bármilyen társadalmi rétegből származó, fizikai, szellemi és lelki beállítottságú gyermekek körében hatékonyan alkalmazható, de ehhez szükséges egy megfelelő felkészültségű, karakteres személyiségű vezető. Amennyiben a vezető személy nem képes felkelteni a gyerekek érdeklődését, a foglalkozások maximum a játék szintjén maradhatnak meg, és nem válhatnak fejlesztő értékűekké. A hipotézisre teljes választ a négy város csapatai közül majdnem mindegyiktől kaphatunk, s ezek is esetenként eltérőek lesznek, ugyanakkor mindegyiket egyetlen nagy folyamatként kell vizsgálni, amely még nem bontakozott ki Magyarországon teljes egészében. A cserkésztevékenység 2010-ben aktív, azonban fokozatosan csökken a csapatok létszáma, ezért felmerül az igény, hogy olyan helyszíneken is toborozzanak a vezetők, ahová eddig nem jutott vagy nem juthatott el a cserkészlet.

## 1.4. Kutatási módszerek

Miután András kezdeményezését meghallgattam, megkérdeztem tőle, ismer-e olyan cserkészvezetőket, akik hasonló témájú programokat szerveznek. Mivel a Magyar Cserkészszövetség egy a gyakorlatban is aktívan működő, szoros egységet alkot a cserkészek között, a tagok jól ismerik egymást, így tisztában vannak más csapatok aktuális tevékenységével. Ebből következett a hólabda-módszer alkalmazása. Az egyik fiatal cserkészzel, Bőke Gabriellával készített interjúm alatt a lány magától ajánlotta Mirczik Bálintot, aki már szerepelt az interjúalanyaim listáján, tehát ez is mutatja, hogy a kapcsolatok igen szorosak a cserkészkerületek között. A hólabda-módszer, bár működött, mégis kiemelten fontos összekötő kapocsnak számít az interjúalanyaim között Majorszki András, az 1227. Pray György Cserkészcsapat vezetője, aki csaknem mindegyiküket ismeri, így ő jelentette az elsődleges információforrást a dolgozat elkészítése alatt. Így vettem fel a kapcsolatot a másik két vizsgált cserkészcsapat egy-egy tagjával, akik Budapesten, a VIII. kerületben foglalkoznak hátrányos helyzetű gyermekekkel. A már fent említett Mirczik Bálint a 327. Loyolai Szent Ignác Cserkészcsapatban tevékenykedik, de első csapatához rendszeresen visszajár Miskolcra, Kirst Enikő pedig a 432. Pázmány Péter Cserkészcsapathoz tartozik, amióta letette a cserkészesküt. A kutatás eredményessége és árnyaltabbá tétele miatt interjút készítettem még Jernei Péter kerületi vezetővel, illetve egy fiatal cserkészzel, Bőke Gabriellával, aki szintén fontos részét képezi a kutatásomnak, mert 2010-ben iskolája támogatásával szeretné elkezdni a játékos foglalkozásokat a Munkácsy Mihály Általános Iskolában a hátrányos helyzetű gyerekekkel. Kettejük esetében, és a két budapesti programnál strukturált és félig strukturált interjúk segítségével végeztem a kutatást, a Pray György cserkészcsapat munkájába azonban már szeptember óta megfigyelési módszert, illetve részvevési megfigyelést alkalmazok. Megismerkedtem több őrssel és azok vezetőivel egy paintball-rendezvényen. Részt vettem a cserkészkarácsonyon és egy cserkészgyűlésen. A gyerekek hamar megszokták a jelenlételemet és barátságosan fogadtak. Első tervem alapján antropológiai filmet kívántam készíteni, ezért szeptember és december között vizuális dokumentációkat is készítettem erről a cserkészcsapatról filmfelvételek és fotók formájában. A terv azonban idő hiányában meghiúsult, így ezek az anyagok végül nem jelentettek segítséget a kutatásomhoz, csupán a beilleszkedésben játszottak némi szerepet. Szeptemberben úgy döntöttem, hogy tovább bővítsem a mintavételt, ezért saját lakhelyemen, Debrecenben kerestem fel véletlenszerűen egy cserkészcsapatot. A keresés olyan sikeres volt,

hogy másnap már részt is vettem egy évkezdő foglalkozáson, majd több alannal is interjút készítettem. Így találkoztam Molnár Szabolccsal, a IX. Cserkészkerület egyik legfőbb vezetőjével, aki két csapatot irányít, Hadházy Péterrel, aki formálisan a Hajdúhadházon működő 992. Hajdú Cserkészcsapat vezetője, illetve további őrsvezetőkkel, roverekkel és kiscserkészekkel. Velük később is sikerült fenntartanom a kapcsolatot.

#### **1.4. A kutatás nehézségei**

Mint már említettem, az első és legfontosabb problémát az jelentette számomra, hogy az eredeti tervemet nem tudtam megvalósítani, mert nem került sor 2010 őszéig tényleges rendezvényre a hátrányos helyzetű gyerekekkel a Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium szervezésében, így további tevékenységüket már nem tudtam nyomon követni.

A technikai eszközökkel is akadtak gondok. A diktafonom minősége öt év alatt olyannyira megromlott, hogy a hanganyagok egy részét már csak alapos koncentrációval lehetett megérteni, így az interjúk begépelése gyakran egész napokat vett el. Az emlékezetemre hagyatkozva egészítettem ki bizonyos részeket, így a mellékletben található interjúk nem tudták mindenütt pontosan visszaadni alanyaim beszédstílusát.

A szakdolgozat fontos részét képezte volna a Budapestre és Hajdúhadházra való elutazás, ugyanis három, ott működő cserkészcsapat életébe is bele kívántam tekinteni. Anyagi okok miatt erre nem volt lehetőségem, ezért kénytelen voltam másképpen megvizsgálni őket, közvetett úton: az őrsvezetőkkel készítettem interjúkat, és az ő benyomásaikra támaszkodtam. Ez a módszer, mint utólag beláttam, nem volt szerencsés, szükségem lett volna személyes tapasztalatokra is, leginkább azért, mert Budapesten és Hajdúhadházon már több éve foglalkoznak hátrányos helyzetű gyerekekkel a cserkészek, emiatt szerves részét képezhették volna dolgozatomnak az ott látottak. Ennek hiányában azonban csupán következtetni tudtam egyes működési mechanizmusokra, és a miskolci program lehetséges kimenetelére.

## 2. A cserkészlet létrejöttének körülményei

### 2.1. Az esélyegyenlőség igénye Edward király korában

A cserkészlet szülőatyja Sir Robert Stephenson Smith Baden-Powell (cserkészkörökben népszerű rövidítése Bi Pi), aki a búr háborúban töltött szolgálata alatt felismerte, hogy a gyerekek felderítési képességei nagyban vetekszenek a felnőttekével, sőt, esetenként túl is szárnyalják azokat. Ez pedig nemcsak az elit tanulókra vonatkozik, hanem minden gyermekre egyaránt, bőrszíntől, származástól függetlenül. (Igaz ugyan, hogy ekkoriban még szóba sem kerülhetett a lányok bevonása a cserkészletbe. Arra csak egy évtizeddel később, 1919-ben került sor, amikor a fiúktól különválva megalakult a mozgalom csúcsszerve, a Nemzetközi Tanács.) (Gergely 1989: 85) Fontos változás lesz, amikor a lánycserkészlet elterjed, ugyanis fiútársaikhoz viszonyított képességeik egyenlő volta napjainkban könnyedén megfigyelhető. Nemcsak szellemi adottságaik, de teherbírásuk és szociális érzékenységük is fontos alappillérei a cserkészmozgalomnak, azonban foglalkoztatásuk a 20. század első évtizedében még lehetetlen volt Baden-Powell számára, és céljául sem tűzte ki azt. Elképzelése mégis merésznek mondható: már az első, „kísérleti” cserkész tábor alkalmával is olyan gyerekeket válogatott össze, akik a legszélesebb társadalmi rétegből kerültek ki: 24 fiú, főleg középiskolai tanulók gyűltek össze, de volt ott Eton-fiú (egyik elit kollégium hallgatóiról elnevezett elit típus jelölése) és utcagyerek is (Gergely 1989: 14). A rendezvény osztatlan sikert aratott, és a cserkészlet eszméje futótűzként terjedt el az országban. Baden-Powell nem fektette valódi tudományos alapokra tevékenységét, ezzel nagy szabadságot engedve a szimpatizáló eszméknek. A cserkészlet egyelőre nem illeszkedett bele a korabeli pedagógiai kánonba, sok forrásból táplálkozó eszméinek összességét a filozófiai idealizmus, társadalomszemléletét az utópizmus és evolucionizmus, erkölcsiségét a polgári humanizmus toleranciája jellemezte (Gergely 1989: 14). Első kiadványában, a *Scouting for Boy*” című könyvében foglalta össze először a cserkészrendszert, életformát és célt: a szeretet parancsát. (Bodnár 1989: 70) *Rovering to Success* című művében így definiálja munkáját: „A cserkészlet az, ami a boldogság elérésének egyik biztos földi útja, ami bátorságot, tettekkészséget, önállóságot, megfontoltságot jelent, voltaképpen maga a cserkészszellem.” (Gergely 1989: 15) Ami a társadalmi egyenlőséget illeti, több helyütt is erős hangsúlyt kap, sőt, az egyik legfőbb alapelvnek tekinthető. A Bibliában lejegyzett Tízparancsolat mintáját követve Bi Pi megalkotta 10 cserkész törvényét, amelyben a 4. törvény kiemelten hangsúlyozza az

egyenlőség elvét. A mai magyar használat alapján: „A cserkész minden cserkésztestvérének tekint.” (Ormay Józsefné 2006: 7) Az eredeti, angol változat egy fontos pontban eltér: „A scout is a friend to all, and a brother to every other scout, no matter to what social class the other belongs.” (Fordítás: A cserkész mindenkinek barátja és minden más cserkésztestvért – bármilyen társadalmi osztályhoz is tartozzék – testvérének tekint. Gergely 1989: 17) Mindenkinek barátja, nem csupán cserkésztestvérszolgálatának, ami még erősebben hangsúlyozza a szociális érzékenységre való nevelést. Ez a tíz törvény, s azok különféle magyarázatai a cserkésztestületben folyó pedagógiai munkának is alapját képezték. (Gergely 1989: 17) Bi Pi tehát nem kevesebbre törekedett, mint kollektíven kezelni Edward király korában a gyermekeket érintő tömeges problémákat: a tanulástól való elidegenedést, az iskolakerülést, illetve a tényt, hogy sok nyomorban élő, iskoláskorú gyermek egyszerűen nem jut el az iskolapadba, mert a szülei gyárba küldik dolgozni.

A századfordulón olyan statisztikai adatok kerültek leközlésre, amelyek kimutatják, hogy a gyerekek jelentős hányada nem rendelkezik az életben maradáshoz szükséges legalapvetőbb higiéniai háttérrel sem. Még ha az iskolákban végzett felmérések adatait vizsgáljuk is meg, ott is egyértelműen kiderül a súlyos elmaradottság, amelynek megváltoztatása elengedhetetlen volt. A londoni gyermekek több mint nyolcvan százaléka ki nem elégítően ruházkodott, több mint a fele egészségtelenül piszkos volt – tizenegy százaléka férges – a kisdedeknek pedig több mint a felét kínozták férgek. (Wells é. n. : 32) Edinburghban egy karitatív szervezet hasonló felmérést végzett az egyik helyi elemi iskolában a hátrányos helyzetű gyerekekkel: házhoz mentek, és megvizsgálták a gyerekek otthoni környezetét. Az egyik szűkszavú vázlatot idézve: „Oly család, ahol a szülők nagyon iszákosak; az apa beteges és támogatja a betegsegélyező-egylet heti 3 shillinggel, és a község heti 5 shillinggel. Lakás: öten két szobában. Temetkezési egylet tagjai. A gyermekek bolhacsípésesek. Kettő meghalt. Táplálkozás meglehetősen hiányos. Az asszony *nagyon* civakodó és részeges. A fiúk gyakran kerülnek az iskolát. Kettőnek ingyen kosztja és ruhája volt két elmúlt télen, s ezen a télen egynek van ingyen ebédje és ruhát is kapott. Egy misszió olcsó ruhát adott nekik.” (Wells é. n. : 35.) A súlyos helyzet azonban nemcsak a magánlakásoknál jelentkezett. Az 1858-ban egy glasgowi népiskoláról szóló jelentés így hangzott: „Az iskolaterem mintegy 15 láb hosszú és 10 láb széles volt; és ebben a helyiségben hetvenöt gyermeket számoltunk össze, akik torkuk szakadtából rikácsoltak valami érthetlent. Megkértem az iskolamestert, mutasson meg nekem néhányat a gyermekek közül, de abból, ahogyan a tömeg felett szemlét tartott, láttam, sejtelve sincs arról, hogy közülük valaki jelen van-e vagy sem.” (Szalontai 1971:184.) A

gyári munkára kényszerült gyerekek helyzete ennél komolyabb veszélyekkel járt együtt, mindennaposak voltak ugyanis a gyári balesetek, amelyeknek nem egyszer az ott dolgozó gyermekek estek áldozatul. H. G. Wells szociológiai témájú, forrongó hangvételű esszéjében így foglalja össze a huszadik századi változásokat megelőző helyzetet: „A szülőknek (szülők nem létében gyámoknak) joguk volt éhezteni gyermekeiket, meztelenül jártni és kizsákmányolni úgy, hogy gyári munkára fogták őket, kéményseprésre használták és a többi. A törvény nem tiltakozott ellene, az állam belenyugodott. Másfelől, a jólelkű szülők, akik hajótörést szenvedtek az életben, gyötrődve látták, hogy gyermekeik rosszul táplálkoznak, rosszul ruházkodnak, tudatlanul és gyengén nőnek fel; egyetlen reményük a jobbmódú szomszédok esetleges szívességében és a jólelkű elhunytak által alapított, de rosszul szervezett jótékonyági intézményekben volt.” (Wells é. n. : 39.)

Angliában tehát már a századfordulón megnőtt az igény értelmiségi körökben a gyermekek szociális helyzetének, életkörülményeinek javítására. A kiutat ebből állami intézkedések, illetve a pedagógiai rendszer alapvető átstrukturálása és a reformpedagógiai mozgalmak jelentették, amelyek egyik mellékága a Baden-Powell által kidolgozott cserkészmozgalom volt.

## **2.2. A magyar cserkészlet kezdetei**

A cserkészmozgalom futótűzként terjedt el egész Európában, így az Osztrák-Magyar-Monarchián belül is. Itthon másképp alakult a gyerekek szociális helyzetének változása, mint Nyugat-Európában, és nem volt szorosan összekapcsolható a cserkészmozgalommal, ugyanis annak az első évtizedekben a háborús helyzet miatt egészen más területekre kellett fordítania a nevelési tevékenységét. A folyamatos politikai nyomás miatt 1919-ig Magyarországon a cserkészlet inkább a katonai képzést biztosította a fiatalok számára, mintsem az erkölcsi nevelést. A hátrányos helyzetű gyerekek történetének magyar vonatkozásairól ezért ne essék szó, mert ebben az aspektusban nem kapcsolható össze szorosan a cserkészlettel, helyette azonban érdemes megvizsgálni, 20. század elején hogyan élt az ifjúság, milyen lehetőségei voltak, másodsorban pedig áttekinteni, hogy milyen célokkal indult el hazánkban a cserkészlet. A kutatás szempontjából is fontos, hogy melyek azok az elvek, amelyek száz év alatt sem veszítettek jelentőségükből, illetve a cserkészlet törvény mely pontjai kerültek előtérbe a 20. századi magyar történelem során.

### 2.2.1. Nehéz életkörülmények a 20. század elején

Általánosan kijelenthető, hogy a legrosszabb életkörülmények közt felnövő fiataloknak egyáltalán nem nyílt lehetősége csatlakozni a cserkészmozgalomhoz, csupán a felsőbb, illetve a középosztálybeli körökből származók ismerkedhettek meg az Angliából érkező új mozgalommal. (Gergely 1989: 13) Egyenlő esélyeket biztosítani azonos korú, de más társadalmi rétegből származó fiatalok számára Magyarországon a 20. század elején még elképzelhetetlen volt. Óriási társadalmi különbségek mutatkoztak az egyes rétegek között: „Nem a tehetség, a szorgalom, a munka, a jelleme szerint való kiemelkedése a tömegeből izgatta a fiatalságot, hanem a rang, a cím és az ezeknek megfelelő külső megjelenés, magatartás, a fizikai munka kerülése, a jó ruha, a sétapálca, a monokli viselése stb.” (Gergely 1989: 11) A csecsemőhalandóság magas aránya determinálta a családok életét, s ha még túl is éltek az első néhány esztendő, az alacsony származású családokban az éhhalál fenyegetése mindvégig megmaradt. Ebből adódóan az öngyilkosságok száma egyre emelkedett az ifjúság körében is. Az egészségtelen életmód, a depresszióra való hajlam, a kilátástalanság olyannyira elterjedt, hogy radikális beavatkozást igényelt a probléma országos szinten. Markusovszky Lajos, a kitűnő orvos az Orvosi Hetilap című folyóiratban így nyilatkozott: „A közegészségügy országos megszervezésének az lenne a fő célja, hogy a fiatal nemzedék zöme ép és egészséges legyen, hogy ferde, hanyag bánásmód folytán csecsemőkorban a legnagyobbik szám – mint ahogy ez nálunk történik – el ne haljon, hogy rossz neveltetés folytán el ne csenevésszen. [...] Nem a tudományban, és nem is az igazság fölismerésében, de a tudatlanságban és az önismeret tökéletlenségében rejlik a veszély.” (Gergely 1989: 11) Az iskolákat támadás érte amiatt, mert nem biztosították a fiatalok számára a mozgás lehetőségét: „Állapíttassanak meg – írta az Orvosi Hetilap –, különös tekintettel hazánk viszonyaira, a szellemi túlterhelés körülményei és módjai, mutattassanak ki ennek okai. Vonassanak le mindennek káros hatásai az egészségre, úgy hatásuk módjára, mint a tanulók korára való tekintettel, végül pedig jelöltessenek ki ez irányban a higiéné követelményei, illetve adassék útmutatás a túlterhelés kerülésére.” (Gergely 1989: 12) A rossz környezeti hatások rossz magatartást is eredményezett, így megnőtt a fiatakorúak előállításának száma. Eközben a cigányság beilleszkedése a magyar társadalomba is gondot okozott, különösen falusi környezetben. A három nagy cigánycsoport, a romungró, az oláh és a beás cigányok gyerekei alacsony százalékaránnyal jártak iskolába. A romungróknál 60%, a beásoknál és az oláhoknál mindössze 40%-ra volt tehető ez az arány. „Az iskolába járók többsége továbbra is

rendszeresen sokat mulasztott és két-három osztály után kimaradt. Nyolc osztályt (vagy annál többet) csak minden huszadik roma gyerek végzett.” (Havas 2002: 7) A vándorló életmódot folytató cigányok lassanként a falvak mellé települtek, de a gyerekek továbbra is csak az iskolákban találkoztak a magyarokkal, az élet más területein nem volt tapasztalható keveredés. (Havas 2002: 8)

A társadalmi hierarchia tehát szilárd lábakon állt, a rétegek közötti átjárhatóság csak kevés esetben volt megvalósítható, és az általános negatív tendencia, amely az egészségtelen életmódot és az öngyilkossági arányt fokozta a fiatalság körében, feszültséget okozott és megoldásra váró problémává vált.

### **2.2.2. A cserkészzet kialakulása, eredeti céljai**

Az első lépéseket hazánkban az *Erő* című ifjúsági lap szerint azok a magyar férfiak tették meg, akik részt vettek az 1912-es stockholmi nyári olimpiai játékokon, és lenyűgözte őket a példás fegyelmezettségű, svéd olimpiikonok magatartása. Az olimpiáról hazatérvén ezek a lelkes fiatalok megalapították a Magyar Cserkészszövetséget. A magyar mozgalom több szálon kezdett el kibontakozni, de 1909 minden tekintetben a legfontosabb évszámnak számít hazánkban. A nagybecskereki gimnázium egyik tanára, Králik László lefordította, és az iskola értesítőjében meg is jelentette Baden-Powell alapvető művének, a *Scouting for Boysnak* egy részét. Ettől kezdve, bár csak kevesek számára, de már magyarul is hozzáférhető volt a cserkészek „bibliája”. Kanitz István néhány iskolatársával a Királyi Egyetemi Gimnázium (KEG) csapatának megalapítója lett, mondhatni az első közcserkész és egyben az első magyar cserkészvezetők egyike. A cserkészetről érkező hírekre felfigyeltek a Budapesti Református Ifjúsági Egyesület serdülőneveléssel foglalkozó vezetői is, közülük kiemelkedő munkát folytatott Szilassy András orvos, aki 1911 elején serdülő cserkész alosztályt szervezett, amelyből kiforrálódott az ekkoriban 40 fős létszámú, 1. számot viselő magyar cserkészcsapat. (Gergely 1989: 21)

Komoly problémát okozott, hogy az újonnan létrejött cserkészcsapatok nem a vallási felekezetekhez, hanem az iskolákhoz voltak kapcsolva, ami egyben azt is jelentette, hogy a különböző felekezetek ebben a formában nem tudtak megfelelő kapcsolatokat kiépíteni, nem tudtak gyümölcsözően együttműködni. (Gergely 1989: 22) A vallástól való elidegenedés durva elszakadást is eredményezett a Bi Pi által összefoglalt szabályrendszerrel, ugyanis minden egyes alapelv a keresztény eszmeiségben gyökerezik. Néhány esetben azonban

megmaradt a vallási vezetés. A katolikus cserkészcsoporthoz tartozó jelentős szereplői voltak a piarista gimnáziumok cserkészei is, itt meg kell említenünk Sík Sándor nevét, aki kiemelkedő alakja a magyar cserkészmozgalomnak. Egy másik irányzat alapján formákban és a módszerekben is nagyobb teret engedtek a helyenként katonáivá torzuló, a századforduló táján általánosan felerősödő kívánalmaknak. Ekkoriban a fő cél nem a jellemformálásnak, az erkölcsi nevelésnek volt jelentős szerepe, hanem sokkal inkább a katonáskodásnak, az erőnléti felkészültségnek. A szintén ezidőtájt alakult őrsemmozgalom (Gergely 1989: 25), amely később egyesült a cserkészmozgalommal, csupán egyetlen pontban egyezett a fenti két irányzattal: a haza nacionalista felfogásában. „Szeresd hazádat mindenekfölött!” (Gergely 1989: 25) Fontos momentumnak számított a két mozgalom egyesítése, mert ezáltal tolódott vissza a hangsúly a katonás nevelésről a vallás-erkölcsi alapokon álló nevelési formához. Közvetlenül az első világháború kitörése előtt azonban már olyannyira megerősödött a katonai készülődés, hogy a cserkészmozgalom teljes bevonása a harcászatba a Hadügyminisztérium által elkerülhetetlen lépés volt. (Gergely, 1989: 31) Sokan emiatt úgy jellemzik a magyar cserkészmozgalom első évtizedét, mint militarista mozgalmat.

A fordulat 1919-ben következett be. Az ekkor harmadjára megalakult Magyar Cserkészszövetség két alapelve a következő volt: a „nemzeti eszme” szolgálata és az Istenhez való hűség. (Gergely 1989: 45) Az első világháború alatt sok cserkészvezető esett áldozatul, így új alapokra kellett helyezni a szervezést. A Hadügyminisztérium elindított egy céljainak a cserkészetenél sokkal inkább megfelelő mozgalmat: a levanteintézményt. A parancsnoki kar utánpótlásának feladata azonban továbbra is cserkész körökben zajlott le, ugyanis a levantemozgalom lassan bontakozott ki. 1920-ban elindult a Magyar Cserkész című lap, illetve megjelennek a vízcserkészek és a kiscserkészek. Ebben az évben még nem vehettek részt a magyarok az 1. cserkész világtalálkozón, négy évvel később azonban már igen, ahol a tábori versenyeken figyelemre méltó eredményeket ért el a magyar csapat. A mozgalom legnagyobb támogatója gróf Teleki Pál volt, akit főcserkésszé is kineveztek. (Gergely 1989, 51.) Bár a cserkészetet erőszakosan is intézményi alapokra helyezték, mindvégig megpróbálták megőrizni a politikamentességet. (Gergely 1989: 52) Az ezredfordulón is alapelvnek számít a politikától való elzárkózás nevelési kérdésekben, ez azonban a két világháború között megvalósíthatatlan próbálkozás volt. 1933-ban Magyarország óriási lehetőséget kapott: a 4. cserkész világtalálkozó megrendezésének jogát. A rendezvényre Gödöllőn került sor. Ekkor hazánkba látogatott Baden-Powell is, aki ezzel a gondolattal búcsúzott a tábortól: „Kövessük történelmünk sejtelmes csodaszarvasát, legyen a magyar

cserkészeknek második jele a lilium mellett, hogy árkon-bokron, nehézségeken át éppúgy új, boldog országba vezessen bennünket, minthogy őseinket nemzetté kovácsolva elvezette a magyar ígéret országába, és nemzetünket Európa védőjévé és építőjévé tette.” (Gergely 1989: 166) Ez a búcsúbeszéd akár próféciaja is lehetett volna a magyar cserkészlet emigrációban töltött éveinek. A második világháború alatt lezajló események hatására a cserkészmozgalmat mindinkább háttérbe szorította az úttörőmozgalom, és már csak idő kérdése volt, mikor számolják fel végleg a cserkészletet. A legendás cserkészvezetőt, Karácsony Sándort is könnyedén félreállították egy olyan közegben, ahol az antiszemitizmus, a cserkészek egymással való szembeállítás (háborúellenesek a háborúpártiakkal szemben), a lánycserkészlet erőszakos szervezkedései bomlasztó hatással voltak a cserkészmozgalomra. Egyedül a regös cserkészlet lassú térhódítása jelentett még némi reményt (Gergely 1989: 207-220), azonban elkerülhetetlen volt, hogy az úttörőmozgalmat előbb-utóbb összekapcsolják a cserkészmozgalommal. Politikamentességről ezidőtájt már szó sem volt. 1948 szeptemberében megszüntették a magyar cserkészlet törvényes keretek közti működését. (Gergely 1989: 379)

Miután hivatalos formában nem működhetett többé, a cserkészvezetők számára két választás adódott. Vagy külföldre emigráltak, ahol folytathatták tevékenységüket, vagy pedig Magyarországon maradtak, és földalatti mozgalom formájában működtek tovább. Ezekben a nehéz években sem lankadt azonban a cserkészvezetők akarata, és 1989-ben, az újjászervezés évében óriási lendülettel elevenedett meg a cserkészlet. Ekkor a vezetők már nem álltak politikai nyomás alatt, így a Magyar Cserkészszövetség végre olyan célokat tűzhetett ki a gyermekek nevelése érdekében, amely már Baden-Powell eredeti elképzeléseit tükrözte. Természetesen továbbra is hangsúlyos törvény maradt a haza szeretete, azonban a hit immár ismét kulcsszerephez jutott, hiszen a csapatok túlnyomórészt a vallási felekezetek támogatásával szerveződtek újjá. A 4. törvény pedig hiába szerepel a magyar fordításban rövidített formában, napjainkban már nemcsak a cserkészvárosokat kell testvéreknek tekinteniük, hanem minden más embert is. Ez a cserkészlet-törvény a jézusi tanítással egyezik meg (erről a következő pontban bővebben). Mivel minden gyermeket egyenlő eséllyel szeretnének nevelni, ez tekinthető a legfontosabb eltérésnek a magyar cserkészlet kezdetei óta.

### **3. A cserkészpedagógia alapelvei**

Az első és legfontosabb alapelv: a kötelességteljesítés Isten, az embertársaink és önmagunk iránt. A hármas kötelezettség magyarázata a kutatás szempontjából is lényeges, mert itt látható a legerősebben a cserkészlet legfőbb üzenete. A cserkész folytasson vallásos életvitelt és tevékeny vallásos közösségi tagságot. Környezetükkel szemben is felelősséget kell vállalniuk, ez pedig azt jelenti, hogy nem csupán a közvetlen ismerősöket számítják embertársaiknak, hanem minden olyan embert, akivel valamilyen okból egy közösségbe tartoznak (család, gyülekezet, város). Végül pedig önmagukkal szemben is kötelezettségeik vannak, amelynek szintén bibliai eredete van. Jézus kimondja: Szeresd felebarátodat, mint magadat! (Solymosi 2010: 25-26) Ezt a vallásos szellemiséget próbálják meg az új kezdeményezések során is alkalmazni a cserkészek, hiszen ezek jelentik számukra a legalapvetőbb emberi értékeket. Ha a hátrányos helyzetű gyerekek is képesek befogadni a hármas alapelvet, akkor a foglalkozások máris elérték céljukat.

#### **3.1. A cserkész módszer**

##### **3.1.1. A toborzás**

Cserkészeket toborozni minden korosztályban másképp kell, de az elsődleges célkorosztály az általános iskolások közege. Itt található meg legtisztábban a fiúk esetében a bandaszellem: a fiúk és a lányok is spontán bandákba szerveződnek, s ezeken belül élnek: így folytatják le mindennapi tevékenységeiket. A cserkészlet ezt az adottságot használja fel őrök szervezésére. (Solymosi 2010: 31-32) Tehát egy olyan közösséghez nyúl, amelynek a tagjai már korábban is együttműködtek, és ebbe a társaságba viszi bele a többlettartamot. Ez a módszer tehát teljes mértékben alkalmazható hátrányos helyzetű gyerekek körében is, hiszen minden társadalmi közegben jellemző a gyerekek bandába verődése. Ez a jelenség megkönnyíti a mindennapi életben való boldogulásukat, és a valahová tartozás élménye kiegyensúlyozottságot eredményez. A hátrányos helyzetű gyerekek esetén ez a jelenség még inkább tapasztalható. A cserkészvezető úgy tudja legkönnyebben felkelteni az érdeklődésüket, hogy a bandában domináns fiút vagy lányt „megnyeri” magának, így már a többi gyerek is szívesen csatlakozik hozzájuk. Ezekből az összeverődött bandákból alakulnak ki a cserkészőrsök, melyek létszáma 4-15 tevékeny fő lehet. „Az őr alapvetően azonos

korosztályúakból és azonos neműekből áll, vezetőjük neme általában megegyezik a vezetettek nemével.” (Solymosi 2010: 32.)

### 3.1.2. A cserkésztvörvények

„A cserkésznevelés célja, hogy nevelésünk által olyan tartós változásokat idézzünk elő az egyes emberekben, amelyek alkalmassá teszik őket arra, hogy a társadalmi jövőképünket (amelynek ők is tevőleges alakítói) megvalósítsák.” (Solymosi 2010: 114) Hogy ehhez irányvonalat, segédletet kapjanak, a cserkészeknek meg kell tanulniuk a tíz cserkésztvörvényt, és törekedniük kell arra, hogy a tvörvények betartásával a folyamatos nevelés mellett olyan emberré válhassanak, akik megfelelnek a fiatal cserkész eszményképének. Ez az eszménykép a következőképp foglalható össze: „A társadalmat olyan életrevaló, elkötelezett, felelős, egészséges polgárok alkossák, akiknek fontos, hogy önmaguk folyamatos nevelése által Isten felé növekedjenek.” (Solymosi 2010: 115)

A cserkész a tíz cserkésztvörvény alapján igyekszik élni. Már az első cserkészpróba is ez jelenti az egyik legfontosabb követelményt: életkornak megfelelő szinten a cserkésztvörvények szerinti cserkészélet. (Arató é. n. : 7) A cserkésztvörvények a Magyar Cserkészszövetség meghatározása alapján az eredeti, angol szövegtől eltérően, rövidebb formában így szólnak:

1. A cserkész egyeneslelkű és feltétlenül igazat mond.
2. A cserkész híven teljesíti kötelességeit, melyekkel Istennek, hazájának és embertársainak tartozik.
3. A cserkész ahol tud, segít.
4. A cserkész minden cserkésztestvérének tekint.
5. A cserkész másokkal szemben gyöngéd, magával szemben szigorú.
6. A cserkész szereti a természetet, jó az állatokhoz és kíméli a növényeket.
7. A cserkész feljebbvalóinak jó lélekkel és készségesen engedelmeskedik.
8. A cserkész vidám és meggondolt.
9. A cserkész takarékos.
10. A cserkész testben és lélekben tiszta. (Arató 1996: 12)

A tíz cserkésztvörvény minden cserkészre egyaránt alkalmazható, s előnye, hogy mivel minden pontban a keresztény kultúrkör erkölcsiségét foglalja magában, a gyermekek könnyedén elsajátíthatják, amennyiben környezetük lehetővé teszi azt. Problematikus lehet azonban olyan

helyen alkalmazni, ahol a gyerekek semmilyen módon nem ismerik az erkölcsi nevelés alapelveit. Két ellentétes példán keresztül is látható, hogy egyes esetekben mennyire nehéz összeegyeztetni a keresztény alapelveket a mindennapokban tapasztaltakkal. Budapesti példa volt, hogy az egyik utcán élő gyermek azért lopott, mert különben éhen halt volna: így nem bűnnek fogta fel a lopást, hiszen számára a legfontosabb feladat az életben maradás volt, és ez mindennél előbbvaló törvény. Másrészt pedig egy gazdag debreceni családból származó gyermek sem ismerte a pénz értékét, ezért nem tartotta bűnnek, ha lopott, hiszen jut is, marad is, nem számít. Mindkét esetben nehéz feladat megértetni a fiatalokkal ezt a keresztény parancsolatot.

A 10. cserkésztvény a testi és lelki tisztaságról szól. Sok gyermek nem jut hozzá még a legalapvetőbb higiéniai ellátáshoz sem, így nem tudja tisztán tartani magát. A második fejezetben taglalt 19. századi helyzet az eltelt 100-150 év során jelentős javulást mutatott, azonban Magyarországon még mindig jellemző a hátrányos helyzetű gyerekek körében a súlyos higiéniai problémák. Megfigyelésem alapján a cserkésztvény egyes pontjai tehát csak kis mértékben, vagy egyáltalán nem alkalmazhatóak rájuk. Molnár Szabolcs interjúalanyom radikális módszert javasol a probléma megoldására: „Amikor a gyerek nem fürdik, akkor alá kell nyomni a víznek. És lehet, hogy a gyerek abban a pillanatban azt hiszi, hogy ez a legrosszabb dolog, amit tehetnek vele, hiszen akarata ellen cselekszik, mégis a vezetővel való konfliktus közelebb hozza őt a társaihoz, akik pedig őszintén meg fogják neki mondani, hogy bűdös. S mivel közelebb került hozzájuk, nekik már el fogja hinni, hogy bűdösnek lenni rossz.”

### **3.1.3. Tanulási elv**

Két fogalmat érdemes bevezetni, ha tanulási elvekről beszélünk. A cserkészkörökben leginkább elterjedt *játszva tanulás* nagy mértékben fedi a *cselekedve tanulás* elvét, azonban utóbbi többlettartammal bír. A cselekedve tanulás azt jelenti, hogy a vezetőkre bízott gyerekek azt fogják ténylegesen megtanulni, amit meg is képesek csinálni. (Solymosi 2010: 34) Ez egyben cselekvésre is ösztönzi őket. Nagyon fontos a tanultak alkalmazása, kipróbálása. A korábbi ismereteket fel tudják használni az új tudás megszerezéséhez. A cselekedve tanulás azt is jelenti, hogy tanulási tevékenységeikbe környezetüket is bevonják, és továbbadják tudásukat. A *játszva tanulás* a tanulási folyamat módszerére vonatkozik. A gyerekek játékos feladatokon keresztül sajátítják el az ismeretanyagot. Érdemes áttekinteni a

kiscserkészekre (6-11 éves korig) vonatkozó tanulási módszereket, ugyanis ebben a korosztályban fognak majd a Pray György Cserkészcsapat cserkészei foglalkozásokat tartani a Munkácsy iskolában. A kiscserkészekre vonatkozó módszer egy fontos pontjában eltér a cserkészettől (12-16 éves gyerekek), ugyanis ez még nem tartalmazza magában a folyamatos *önnevelés* rendszerét, bár az erre való nevelés rejtett formában megjelenik. (Hursán 2005: 5) Az önnevelésnek azonban ki kell alakulnia a fejlesztő munka során, automatizálódnia kell egyes elveknek (pl. embertársak szeretete) és tevékenységeknek (tisztaságra való törekvés), különben a nevelés elveszíti célját: a tartós személyiségfejlődést. A hátrányos helyzetű gyerekek esetében ez kimondottan fontos: mivel az otthoni környezetükben csak elvétve, vagy egyáltalán nem kapják meg azokat az erkölcsi alapelveket, amelyek alapján kialakulhat a cserkészszellemnek megfelelő személyiség, számukra kiemelt helyen áll az önnevelés ösztönné válása. A későbbiekben több olyan példát is láthatunk majd, ahol mindez nem következett be, és a cserkészvezetők „elveszítették” a gyerekeket, vagyis akik kiestek az őrsi életből, és visszakerültek ugyanabba a morális közegbe, ahol a foglalkozások kezdete előtt éltek.

A hagyományos cserkész módszerek megfelelőjeként az „ígéret és törvények, a játszva tanulás és a folyamatos ösztönző programok” (Hursán 2005: 5) működnek. A foglalkozásokat úgy kell megtartani, hogy a gyerekekben kialakuljon a szoros kötődés a csapat és a vezető iránt, ezért olyan foglalkozásokat kell tartani, amelyek meghatározó élményt jelentenek a gyerekek számára. (Hursán 2005: 4) Ennek formái a következők lehetnek:

### **3.1.3.1. Játék**

A gyermekek számára a játék egyben valóságos világ, mert „nemcsak eljátsszák, hogy rendőrök vagy rablók: amíg a játék tart, ők valójában rendőrök és rablók.” (Hursán 2005: 5) Még a cserkészkorosztály számára is az egyik legfontosabb része a foglalkozásnak a játék. Ehhez az egyik beszélgető partneremtől, a kilencedikes Böke Gabriellától kaptam megerősítést: mikor szóba került a játék kérdése, felcsillant a szeme, és lelkesen mesélte el kedvenc játékait. Látszott rajta, hogy a játék kamaszkora ellenére még mindig sokat jelent számára. „Nagyon vicces szokott lenni a *Leveles a májusfa*, ami arról szól, hogy éneklünk egy dallamot, közben a fiúk-lányok kapukba párba állnak, s akinek nincs párja, az a legvégére megy, és fog magának egyet. És nagyon viccesek szoktak lenni, mert az egész egy nagy rohanás. Vannak olyan játékok is, amelyeknek nincs lényege: ilyenek a mutogatós játékok. El

kell ismételni, vagy tovább kell adni. Vagy egy ember, aki mondja vagy éneklő a szöveget, és akkor azt mutogatással meg kell ismételni, és mondogat hasonlókat. Ezek szoktak a legviccesebbek lenni, mert a végére minden káoszba fullad. A *Mátyás király és a Fekete Sereg* szokott lenni a legdurvább. Szóval ezeknek nincs semmi értelmük, e már ezzel is jól érezzük magunkat.” A játékoknak számos variációjuk létezik, a legfontosabb típusai: énekes, népi, szabadtéri, szobai, ismétlésre ajánlottak, fogócskák, ill. „KIM” játékok. (Hursán 2005: 57-88) Bár Gabriella szerint bizonyos játékoknak semmi értelmük sincs, ez csupán látszatra igaz: valójában a játék a legfontosabb szocializációs tevékenység gyermekkorban. A játék során folytatott kommunikációs jelek intenzitása fokozza a résztvevők közti kapcsolatteremtést, ezáltal fokozódik az egymáshoz tartozás élménye. Gabriella azért is emelte ki a játékot, mikor a hátrányos helyzetű gyerekek közti terveiről kérdeztem, mert úgy gondolja, hogy ezáltal fogja legkönnyebben megteremteni az erős csapatszellemet.

Molnár Szabolcs, aki őrsvezető is, elsősorban a gyerekeket ismeri meg a játékokon keresztül. Állandó játékaik, a Maffia vagy Gyilkos, megmutatja, mire képesek az őrök tagjai. Kihozza az indulatokat, szerepekbe kényszeríti a játékosokat, így kiderül, ki milyen archetípust képvisel. A barátok védik egymást, így a kapcsolati funkciókat is erősíti a játék. Ráadásul maga a közeg is szokatlan, így érdekes számukra. „Általában véve a gyerekek nem magukban élnek. Filmekben élnek, a számítógépes játékokban élnek, sajnos könyvekben nem, mert már alig olvasnak. Ez a játék ellenben arra sarkall, hogy önmagadba bújj vissza, titkold el, ki vagy, és önmagadban elrejtőzve játszd a játékot, tudj meg minél többet a világról.”

### **3.1.3.2. Mese**

Fent nevezett alanyom, Gabriella úgy tervezi meg a foglalkozásait, hogy a játékok után mindig mesélni fog a gyerekeknek, addig, amíg a valóságos történeteket is elkezdheti tanítani, például a cserkészlet kialakulását, a magyar helyzetet, vagy saját emlékeit. A mese ráhangolja a gyerekeket a tanulásra. A mondanivalóra még nem figyelnek, sokkal inkább az előadásmódra. (Hursán 2005: 5) A mesék természetesen az idősebb korosztály számára is vonzóak maradnak. Szeptemberben az egyik debreceni foglalkozáson Horog Máté azt a feladatot adta őrseinek, hogy a következő gyűlésre hozzanak magukkal egy-egy mesét. Ez meg is történt, így megnéztünk két magyar népmesét, és meghallgattuk Janikovszky Éva Négyszögletű kerekérdőjének első fejezetét. Utána mindegyiket megbeszéltük.

A mesék hangolják rá a gyerekeket arra, hogy később, cserkészkorukban megismerjék és befogadják a hun-magyar eredetű színes mondákat, s azok mondanivalóját, hogy végül megszilárduljon bennük magyarságtudatuk. Bodnár Gábor így hívja fel a figyelmet a mondákra: „Akarsz jó magyar lenni? Ismerd meg valamennyit. Kérd meg szüleidet, nagyszüleidet, idősebb barátaidat, hogy meséljenek ezekről. De sok jó könyv is rendelkezésedre áll. Még jobb lesz, ha magad olvasod el őket.” (Bodnár 1989: 19) Ez a rövid instrukció máris több nevelési eljárást rejt: a hazaszeretetre és a haza megismerésére való törekvést, a szókincs és az ismeretanyag bővítését, az idősek tiszteletét és a rájuk való odafigyelést, a kutatómunkát, illetve magát az olvasás örömeinek megtapasztalását.

### **3.1.3.3. Ének**

Az éneklés minden cserkészfoglalkozáson meghatározó szerepet játszhat. A kiscserkészeknél az egyszerű dallamok éneklése, a játékba való beépítése játszik jelentős szerepet a zeneiség, azonban a későbbiekben is meghatározó marad. A cserkészek egész életét végigkísérő, ezáltal legfontosabb zenei élményét a cserkészinduló időről időre történő eléneklése jelenti. A magyar cserkészindulót a világ minden pontján élő magyar cserkész énekléssel is erősítve a szoros köteléket. (Holló 1989: 52.) Azonban nemcsak a közösséget összetartó ereje miatt fontos az éneklés. A kiscserkészek szeretnek olyan dallamokat énekelni, amelyek ahhoz a dologhoz kapcsolódnak, amit éppen csinálnak, vagy ahhoz a helyhez, ahol éppen vannak. Jó hallású gyerekek esetén a többszólamú éneklést is ki lehet próbálni. Az éneklés nagy előnye még, hogy a gyerekek hallás után is gyorsan megtanulják a hozzá tartozó szöveget. (Hursán 2005: 6)

E három módszer: a játék, a mese és az éneklés jelenti a leggyakoribb foglalkozási módokat, azonban a cserkészlet lényege, hogy minden téren fejlessze a kompetenciákat, így már kisgyermekkorban is széles a paletta. További módszerek még a kézügyességi játékok, a bábozás és a kirándulás a kiscserkészeknél. (Hursán 2005: 7)

### 3.2. Cserkészek a természetben

A természetben való tartózkodás a kezdetek óta meghatározó motívuma, úgymond védjegye a cserkészéletnek. Az első cserkész-összejövetelt is tábori keretek közt bonyolította le Baden-Powell 1907-ben Brownses szigetén. (Gergely 1989: 14) A gyerekek itt alkalmazhatják a gyakorlatban is mindazt, amit a foglalkozásokon megtanulnak. Továbbá ott adódik lehetőség arra, hogy a fiatalok megtanuljanak helyt állni, erőforrásaikat felhasználni, és az alkotás örömét megtapasztalni. „Kifejezheti önmagát, és a lehető legközelebb létezhet Istenhez, a teremtett világ által.” (Solymosi 2010: 35) A természetjáró foglalkozásokon az állóképesség erősítése a legfontosabb cél, de emellett a természet megismerése, a benne való eligazodás is nagy szerepet játszik már kiscserkész korban is. Majorszki András egy 2009 szeptemberében lezajlott beszélgetésünk során elmesélte, hogy van olyan cserkészcsapat is a II. cserkészkerületben, ahol a vezető ragaszkodik ahhoz, hogy a csapatába tartozó (többségében fiú) cserkészek egytől egyig képesek legyenek boldogulni a természetben a legádázabb körülmények között is. Igazi túlélőtáborokat szervez számukra, ahol a cserkészeknek csak a zsebkésük és a hálósájkjuk áll a rendelkezésükre. A tűzgyújtást, a víz és élelem felkutatását, illetve a vadállatok elriasztásához szükséges éjjeli őrseget képesek maguktól is megszervezni. Mindezekre csupán kevés fiatal lenne képes, még a cserkészek között is. Ellenben gyakori feladatok a természetben a nyílkészítés, célbalövés, nyomolvasás, a turistautak jeleinek felismerése és megkeresése, a sípjelek használata, a csomók kötése, a térbeli tájékozódás (csillagképek és égtájak alapján), a tájoló (iránytű) használata, a felszerelés helyes összeállítása kirándulás esetén, sátorfelállítás, tűzgyújtás, és az önálló boldogulás az erdőben. (Bodnár 1989: 24-42)

A természet megismerése, a természetben való tartózkodás minden gyermek számára vonzó, így a hátrányos helyzetű gyerekek körében is: ezért azok a cserkészcsapatok is minden nyáron részt vesznek az évente megrendezésre kerülő országos cserkész táboron, amely nem rendelkezik kellő mértékű anyagi forrással, ugyanis a Magyar Cserkészszövetség támogatja őket. Egyik interjúalanyom, Mirczik Bálint szerint a nagyon rossz környezetben élő kiscserkészeknél látszott, hogy sokkal jobban élvezték a kirándulásokat, mint azokat a foglalkozásokat, amelyek az otthonukhoz közel kerültek megrendezésre. Azonban nemcsak a szegény gyerekek számára hat újdonságként a természetjárás. Molnár Szabolcs lehetőség szerint havonta többször is elviszi a csapatába tartozókat kirándulni. Felhívta a figyelmet arra, hogy a városban élő gyerekek számára szinte teljesen idegen a falusi és az erdei környezet.

Óriási élményt jelentett számukra, amikor a nyári cserkész táborban a patakban fürödhettek, hiszen korábban sosem tehettek hasonlót. Az október eleji kiránduláson lovaglás és állatsimogatás volt a program, amit a városban többnyire csak az állatkertben tehetnek meg. Horog Máté kitért a nemzetközi cserkész találkozókra is, amelyek már nem követik a tradicionális arculatot, mert megváltoztak a normák. „Nyugaton már egész másképp szervezik a dolgokat. Nem voltam még Jamboree-n, csak mesélték, hogy ott nem lehet csak úgy vadkempingezni, szigorúan lezárt területen vannak. Vízüblítéssel védekezni kell a tábor területén. Én ezt is egyfajta túlzásnak tartom. A mi módszereink nem ilyenek, de a gyerekek ugyanúgy szeretik. Viszont ha eltelik két év, és azt mondják, hogy nem szívesen jönnek, vagy a barátunk már nem jár, vagy mi nem vagyunk szimpatikusak, akkor abba lehet hagyni. De nekünk az a célunk, hogy abban az egy-két évben, amíg van, kapjon valami olyat, amiért később is járni fog.”

## **4. Az avasi program**

### **4.1. A kutatás kezdete. Részvevéeses megfigyelés: mi jellemző egy cserkésyre?**

Kutatásom kezdetén még nem fixálódtak le a hátrányos helyzetűekkel zajló program részletei, ezért elhatároztam, hogy igyekszem megismerkedni a miskolci Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium legtöbb őrsvezetőjével. Felvettem a kapcsolatot Szabados Tamással, aki 2009-ben még nem volt cserkész, de a gimnázium egykori tanulója révén aktívan részt vett a szervezési munkálatokban, így a cserkészprogramokban is. Október elején felhívott, hogy vegyek részt a következő rendezvényükön, amit ő fog szervezni. Így október 23-án a gimnázium tucatnyi tanulóval paintball játékon vettem részt. A program szoros kapcsolatban állt a nemzeti ünnepel. Tamás a következőképp vezette be a játékot: 1956-ban csaknem kétezer ember esett áldozatául a forradalomnak, s köztük döntőrészt 15 és 22 éves fiatalok haltak meg. Tamás szerint méltó megemlékezés megmutatni a gyerekeknek, ahogyan fegyverrel a kezükben harcoltak az ügyért. A játék természetesen nem az agresszióról szólt. Minden gyerek, főleg a fiúk szeretik a katonásdit, háborúsdit, amely a magyarországi cserkészlet történetére jelentősen rá is nyomta bélyegét. (Gergely 1989: 25) A paintball egy meglehetősen élethű imitációja a háborús helyzetnek. A csaknem négy órán át tartó, folyamatos játékot szemmel láthatóan élvezték a kamaszok: nagyon fegyelmezetten, minden biztonsági szabályt pontosan betartva, de a játéktéren igazi harcosként használtak ki minden pillanatot. Stratégiákat találtak ki, egymásra vigyázva próbálták meg legyőzni a másik csapatot, trükköket alkalmaztak, kipróbálhatták reflexeiket és megfigyelőkészségüket. Az erőnlét is számított: egy teletöltött paintballos fegyver egy tizenkét éves gyerek kezében néha komoly súlynak számított, különösen a végső, félórás összecsapás alatt.

Játék során alkalmam nyílt megfigyelni a viselkedésüket, és arra a megállapításra jutottam, hogy vannak olyan magatartási formák, szellemi, lelki és fizikai jellemzők, melyek minden cserkész esetén egyaránt tapasztalhatók:

Udvariasak. Elhozták a hétfélig uzsonnás csomagjukat, és ha elővettek egy szendvicset vagy egy csokit, akármilyen apróságról volt is tehát szó, addig nem ettek belőle egy falatot sem, amíg nem kínálták körbe az összes ott lévő között (engem, a kívülállót is beleértve). „Parancsolj!” „Kérlek, kóstold meg!” „Szeretnéd megkóstolni? Vegyél bátran!” Jó érzés volt látni, hogy többször is körbevitték a chipset, kekszet, nem akartak senkit kihagyni.

Elevenek. A cserkész fiatalok általában véve energikusabbak, mint kortársaik. A játékban kistigrisek módjára vadásztak az ellenségre, szinte láthatatlanok tudtak maradni, fürgén szaladtak lépcsőn fel-le, a reflexeik pedig remekül működnek. A stratégiai feladatok megszervezésében is jeleskednek, ami fontos eleme annak, hogy a későbbiekben hatékonyan lássák el cserkészvezetői feladataikat.

Értelmesek. Mint fent már említettem, stratégiáikkal folyamatosan megleptek. A szünetben gyakran intellektuális témákat feszegettek. Beszédstílusuk választékos, humoruk fejlett.

Vidámak. Végignevetgéltek a délelőttöt, mindenből viccet csináltak. A paintballért felelős, ott dolgozó munkatárs jól szórakozott rajtuk, ahogyan én is. A lányok sosem nyafogtak, pedig maga a paintball egy nagyon kemény stratégiai játék. Meglepetésemre azonban éppen az egyik kislány bizonyult az egyik legkiválóbb „harcosnak”.

Szociálisan érzékenyek. Két alkalommal szereztem apróbb sérüléseket, azonnal beszaladtam a védett zónába. Mikor a bent várakozó gyerekek meglátták, hogy valami bajom van, azonnal megkérdezték, miben segíthetnek. A kamasz, aki először eltalált, azonnal utánam jött, és ellenőrizte, hogy nem okozott-e bennem komoly kárt (holott a paintball a látszat ellenére egy szinte teljesen veszélytelen játék). Mint idegen, eleinte kissé feszélyezve éreztem magam, de hamar rá kellett jönnöm, hogy nagyon nyíltak és barátkozóak. Ez alapfeltétele a Majorszki András által kezdeményezett programnak. Amikor a későbbiekben felvettem az interjúkat, minden esetben tapasztaltam egy közös vonást az interjúalanyok között. A 21. században, tehát napjainkban egyre gyakrabban észlelhető jelenség mindennapi környezetünkben, hogy az egymással párbeszédet folytató emberek nem tartják fenn a szemkontaktust. Interjúalanyaim azonban folyamatosan kommunikáltak a tekintetükkel, és szoroson a szemembe néztek. Szellemi jelenlétük így még inkább felerősödött az interjúk alatt, mondanivalójuk ezáltal nyomatékosabbá vált. Ha valaki egyenesen a másik szemébe néz, annak több oka is lehet, de itt az a benyomásom támadt, hogy érdeklém őket.

Összességében elmondható, hogy nagyon sok tapasztalatot szereztem ennek a közegnek a működéséről. Megállapítottam, hogy a választott közreműködő gyerekek, akik segíteni fognak a program lebonyolításában (akiket itt megfigyeltem), kellőképp fel vannak készülve egy számukra kevésbé ismert közegbe való belépésre. Hiszen ha belegondolunk, ők is nevelői feladatokat látnak el: az őrseikben irányítanak, tanítanak, lebonyolítják a játékokat. Szabados Tamás, bár ekkor még nem volt cserkész, már ekkor szoros kapcsolatban állt a cserkészzel, s maga is vezetett egy őrsöt. A többi segítő teljes nevét nem jegyeztem meg,

mert a későbbiekben velük nem találkoztam, csupán a nagyobb rendezvényeken, például a december 12-én megrendezett, a Magyar Cserkészszövetség II. kerületének cserkészkarácsonya, ahol más kerületekből is érkeztek vendégek, és betöltötték a Városháza dísztermét. Ezt a rendezvényt felkérésre kárpileg is dokumentáltam a megfigyelés mellett. A magyar cserkészszak történetében a különböző felekezetek közelebb hozása fontos feladat lett volna már az első évtizedekben is, azonban csak az emigráció évei után, 1989 óta létezik szoros együttműködés. A cserkészkarácsonyon több felekezet is megáldotta az egybegyűlteket, s ehhez kapcsolódik még egy későbbi tapasztalatom: egy 2010 áprilisában felvett interjú előtt a Nyilas Misi házba beszaladó katolikus kislány így köszönt a mellettem álló protestáns cserkésznek: Áldás, békesség! A Jezsuita Gimnázium cserkészeivel jó barátságot tartanak fenn a protestánsok. A cserkészek negyedik törvénye tehát az ezredfordulón már beigazolódni látszik. Egy Bőke Gabriellával folytatott beszélgetésem során említette, hogyha bárhol összefut egy idegen cserkészzel, azonnal szóba tud elegyedni vele, mert a cserkészélet szoros kapcsolatot jelent minden cserkész számára. Az olyan rendezvények, mint az általam megfigyelt cserkészkarácsony is ezt az erős közösségi élményt nyomatékosítja az egybegyűlteket számára. Akadnak azonban olyanok, akik nem elégszenek meg a mostani helyzettel, aki szerint a cserkészszakat szélesebb körbe is bele kell vinni.

## **4.2. A programban részt vevő cserkészek**

### **4.2.1. Majorszki András**

Majorszki Andrásal, a program kitalálójával és vezetőjével 2009 szeptembere óta nyolc-tíz alkalommal találkoztam. Január 28-án interjút készítettem vele, amely során beszámolt eddigi pedagógiával kapcsolatos tevékenységeiről. A cserkészszak egyik alapvető szabálya, hogy az idősebb gyerekek foglalkoznak a fiatalabbakkal. Gyermekkorában Andrásnak rossz magatartása miatt meg kellett küzdenie a lehetőségért, hogy cserkészvezetővé válhasson, de tizenöt éves korára sikerült elérnie célját. 1995-ben egy Szerencs melletti kis faluban, Ondon cserkészörstöt szervezhetett, amely olyan nagy népszerűségnek örvendett, hogy a gyerekek létszáma elérte a harminc főt. Andrásban ekkor kezdett megfogalmazódni az a gondolat, hogy a játékos nevelés bármilyen családból származó gyermekeket is összehoz, és a társadalmi korlátok nagyon hamar eltűnnek a játék során. Sőt, a képességek eltérése sem jelenthet akadályt, így akár szellemi fogyatékosok is

aktívan tudnak együttműködni teljesen átlagos vagy jó képességű társaik között. Akaratlanul is erre építette későbbi nevelő tevékenységét. Egy falusi környezetben óriási befolyása lehet a cserkésznek, ha megfelelő vezetés mellett tartósan vonzza a gyerekeket. „Többen jártak már cserkészfoglalkozásra, mint óvodába meg iskolába. Itt szereztem azt a tapasztalatot, hogy egy jó cél érdekében képesek az emberek összefogni, és össze lehet hozni olyan embereket, akik különböző társadalmi rétegekhez tartoznak.” A faluközösségekben is vannak széthúzások, de egy jó közösségi vezető sok problémára képes megoldást találni. Ondon kezdetben nagyon rácsodálkoztak Andrásra. „Teljesen hülyének néztek. Egyrészt, mikor megláttak ebben az egyenruhában, akkor csak néztek, hogy ki ez, mi ez. Mondtak rám mindent: KISZ-es lovas rendőr, kanadai csendőr, amikor a cserkészkalapot felvettem.” Hamar kiderült azonban, hogy András képes lesz toborozni egy egész csapatnyi gyereket. Ez az időszak nagyon tanulságos, sikerekben gazdag volt az életében. Már ekkor felfigyelt arra, hogy a társadalmi különbségek teljesen eltűnnek a játék során.

Cserkészpályájának következő állomása már a szerencsi cserkészcsapat volt. Az interjúban így nyilatkozik: „Egy évig voltam annak a csapatnak a parancsnoka, tizenkilenc évesen. Az egy kicsit nagy feladatnak bizonyult, túlvállaltam magam, úgyhogy vissza is adtam a régi parancsnoknak a csapat irányítását.” Nehéz helyzettel állt szemben ekkor, hiszen az 1220. Szent Imre Herceg Cserkészcsapat történetében 1998-ban korábban nem tapasztalt problémák, nehézségek jelentkeztek, a legérzékenyebben az erős létszámcsökkenés és a vezetők hiánya okozott gondokat. (Jernei 2002: 57.) András ekkoriban még nem állt készen egy ilyen válság kezelésére. Felsőfokú tanulmányait a Miskolci Egyetemen végezte először kulturális antropológia szakon, majd felvette a történelmet is. Első diplomájának megszerzése után állást keresett, és hamarosan talált is a Lévay József Református Gimnáziumban, ahol éjszakás nevelőtanár volt. A munkával nem volt megelégedve, de nagy előnyt jelentett számára, hogy folytathatta cserkésztevékenységét, amelyet az egyetemi tanulmányai során hanyagolni kényszerült. Ezután az egyik cserkész ismerőse felhívta a figyelmét egy újabb nevelői állásra a Fényi Gyula Jezsuita Gimnáziumban, amelyre beadta jelentkezését, és fel is vették. Azóta is itt dolgozik. „Amikor én ide kerültem, akkor nevelőtanárként kezdtem. A következő évben megkaptam a cserkészcsapat vezetését. Ebben az évben lettem itt a kollégiumban prefektus, munkacsoport vezető. Az ezt követő évben kezdtem el az iskolában mozgókép- és médiaismeretet tanítani a nyolcadikos évfolyamoknak. Ezzel indítottam, utána pedig lehetőségem nyílt arra, hogy beszálljak a történelemtanításba, de csak helyettesítőként.” A nevelőtanári munka nagy előnye volt, hogy az összes kollégiumban lakó fiút

megismerhette, így az újabb cserkészőrsök megszervezésénél tanácsaival segíteni tudta a gyerekeket. A lányok közül azok szokták felkeresni, akiknek saját őrsük van, hiszen nekik is ő a „felettesük” cserkészskörökben.

A Jezsuita Gimnázium gyökerei teljesen összefonódnak a cserkészzel. Szellemisségük harmonikus egységet képez, s ebből következik, hogy a tanulók között nagy létszámban vannak jelen a cserkészek. A nyolc évfolyamból több olyan osztály is van, ahol mindenki cserkész, és két vagy három őrs tevékenykedik egy osztályon belül. A gyerekek számára egyfajta eszményképet jelent a fiatalon elhunyt novícius és cserkész, Kaszap István, akire rendszeresen megemlékeznek rendezvényeiken. A jezsuita cserkészet egy másik kiemelt pontja a határontúli magyarokkal való kapcsolattartás. Nagyon sok olyan jezsuita szerzetes volt, akik állandó kapcsolatban álltak a Romániában élő magyar cserkészekkel, például Ádám János atya, aki lelki motorja volt a külföldi magyar cserkész szövetségnek. 2010 áprilisában is eljöttek a Jezsuita Gimnáziumba az erdélyi cserkészek, hogy közös programokon vegyenek részt az itteni gyerekekkel.

Mikor Andrászt az őrsökről kérdeztem, elmondta, hogy változó létszámban vannak jelen az iskolában. 3-15 fő is lehet, az őrsvezető személyiségétől függően. A cserkészközösségek legkisebb egysége az őrs, tehát ezek megfelelő működése jelenti a csapatok, a kerület, sőt, az egész cserkészsövetség alapját. András ezért csapatvezetőként teljes szabadságot enged az őrsvezetőinek, s csak akkor avatkozik be, hogyha segítséget kérnek tőle. „Van olyan őrsvezető, aki csak három gyerekkel bír el, és az ő örse annyiból áll, de ez nem baj, az úgy jó, és maradjon is annyi, ugyanakkor van olyan őrsvezető, aki tizenegy gyerekkel is simán elbír, és az ő őrsük nagy. Az a lényeg, hogy élő közösség legyen, ne legyen mesterségesen létrehozott, generált valami, hanem a fiúknál a bandaszellem, a lányoknál meg a lány közösség, összetartás éljen. Az őrsvezetők saját kis egyéniségüknek megfelelően szervezzék meg a maguk kis őrsét. Egy csapat akkor működik jól, ha ezek az őrsök működnek. Tehát én itt pattoghatok cserkész-egyenruhában meg szervezhetünk programokat; ha az őrsök nem működnek, akkor az nem cserkészcsapat.”

András, bár a Jezsuita Gimnázium falai között is aktívan működő csapatot vezet, nem hagyott fel azzal a kezdeményezésével, hogy nehezebb szociális helyzetben lévő gyerekek is bekerülhessenek a cserkészetbe. A Bevezetésben már leírtam a 2010 májusában megtartandó programjának előzményeit, ahol fontos kritérium volt nála a megfelelő őrsvezetők kiválasztása. Ennek érdekében 2009 októberében vezetői gyűlést tartott, amelyen részt vettem, mint megfigyelő, és ezt a programot is felvázolta (még korábbi, „nyers”

változatában). Mikor megkérdezte az egybegyűlteket, ki tartana szívesen foglalkozást cigánygyerekek körében, felmerült az előítéletesség, és a gyerekek közül szinte senki sem jelentkezett, holott mindannyian őrsvezetők vagy segédek voltak. András ekkor látta be, hogy finomítania kell a témán, vagy teljesen megváltoztatnia, ha úgy adódik. A potenciális őrsvezetőjelöltek közül többen is félték elmenni kizárólag cigányok alkotta környezetbe, és nem tartották valószínűnek, hogy oda is el lehetne vinni a cserkészéletet. Ha pedig nem szívesen végzi feladatát az őrsvezető, akkor az egész próbálkozás kudarcra van ítélve. Az egyik kilencedik osztályos lány, Bőke Gabriella azonban már ekkor is bátran jelentkezett. A vele készített interjúm során elmondta nekem, hogy megdöbbsent társai passzivitásán, és elhatározta, hogy mindenképpen részt fog venni a toborzáson. Bár még nem tette le az őrsvetetői vizsgát, András teljes mértékben megbízik benne, és jelenleg ő az egyetlen cserkész, akit alkalmasnak talál a feladatra. Egy későbbi beszélgetésünk során elmondta, hogy bízik Gabriella sikeres munkájában, és úgy gondolja, hogy ezen felbuzdulva a többi őrsvetető-jelölt is csatlakozni fog a programhoz.

#### **4.2.2. Bőke Gabriella**

A Gabriellával készített interjúm alatt olyan érzésem volt, mintha velem egykorúval beszélgetnék, holott a lány akkor még csupán kilencedik osztályos volt. Választékos szókinccse, közvetlen modora, értelmes tekintete és határozott kiállása minden figyelmemet lekötötte. Egy későbbi interjúban szóba kerülnek az impulzív, erős személyiségek, akik pusztán megjelenésükkel és viselkedésükkel is képesek felhívni a figyelmet arra, amit képviselnek. Gabriella éppen ilyen személyiség, akiben megvan a lelkesedés a program nehézségei ellenére. Aktívan részt vesz az iskolában működő Szeretetszolgálat tevékenységében, így már sok tapasztalata van a hátrányos helyzetű gyerekekkel folytatott munka terén. Egy másik iskolából hoznak gyerekeket, akikkel az itteniek játszanak. Csakhogy ez kissé eltér a rá váró feladattól. „A Teréz-nővérek határozzák meg, hogy melyik gyerek jöhet a foglalkozásra, a legrosszabbakat nem küldik el hozzánk. Egyfajta jutalom, hogy velünk játszhatnak. Ezek a gyerekek nagyon aranyosak.” A cserkészlány tisztában van azzal, hogy nem lesz könnyű feladata. Eddig még nem járt a Munkácsy Mihály Általános Iskolában, de azt hallotta róla, hogy ott nagy létszámban vannak jelen a rossz magatartású cigány tanulók. Amikor a cserkészek toborzást tartanak, teljes felszereléssel és zajkeltő eszközökkel bevonulnak az adott intézménybe, így hívva fel magukra a figyelmet. Gabriella elmondta,

hogy mivel eddig csak egyedül ő jelentkezett a feladatra, ezért magában kell majd bevonulnia a Munkácsyba. Egy ilyen helyzetben azonban még a kevés tapasztalat elronthatja az egyébként erős fellépést, épp ezért bízunk abban, hogy „Maja bácsi”, vagyis András majd segíteni fog neki a toborzásnál. Gyakran már ekkor eldől egy adott környezetben, hogy sikeres lesz-e a munka. A szalmalángszerű lelkesedéssel azonban így is számolni kell.

Hosszas beszélgetést folytattunk a cigánygyerekek mentalitásáról. Elmesélt egy személyes élményt, és ekkor fogalmazta meg véleményét is a témáról. „Találkoztam a Szeretetszolgálat kapcsán egy kisfiúval, akit többször is adoptáltak, öt év körüli volt. Kórházba került, mert belenyúlt a konnektorba. A kórházban mindenki lenézte, meg elküldte. 'Jaj, menj már innen!' Pedig egy kíváncsi, mosolygós kisfiú volt. Megkérdeztem tőle, mikor elcsent valamit: tudtad, hogy ezt nem szabad? Ő azt mondta, hogy nem. Nem sokkal később azok az ideiglenes szülei is leadták, mert voltak vele problémák. Pedig szerintem tényleg csak annyi baj volt vele, hogy kicsit hiperaktív volt, de ezeket a gyerekeket lehet kezelni, és a fogyatékosoknak is ott van például a Pető Intézet. De ezeknek a gyerekeknek is lehet példát mutatni, és kell nekik adni valamit. Oda kell menni, és elmagyarázni nekik, hogy mi a jó, és meg fogják érteni. Nem egy új holokauszt kell, hanem magunknak kell felemelnünk őket.”

Az egyik idős atya, aki Szlovákiában él, sokat mesélt neki az ott élő cigányokról. Folyton ellopták mindenét, és valami módon mindig „megcsalták”, mégis szeretettel mesélt róluk, mert a cigányok „olyan emberek, akik teljesen a szívükkel gondolkoznak. Vagy nagyon szeretnek, vagy nagyon utálnak.” Gabriella is hasonló tapasztalatokra tett szert a szeretetszolgálati munkája során, és éppen ezt a dolgokhoz való temperamentumos viszonyulásukat szeretné kihasználni. Ha sikerülne felkelteni és fenntartani az érdeklődésüket, akkor szívesen csinálnák, legalábbis ezt reméli. Olyan cserkészfoglalkozásokat szeretne tartani, amelyek leginkább a zenés játékokra épülnek, de később szeretne kimenni velük a szabadba játszani, sőt, akár cserkésztabort is szervezne nekik. Őt tehát egyáltalán nem érdekli a gyerekek származása vagy szociális helyzete, ugyanis meggyőződése, hogy minden gyermek – különösen a kisiskolások esetén – egyaránt formálható, csupán személyiségének megfelelő nevelésben kell részesíteni.

Ami a legfontosabb cél számára, hogy közösséget tudjon kövacsolni egy olyan helyen, ahol a bandázás működik ugyan, de laza formában, a kötelékek esetlegesekek, nincs meg az összekötő eszme. Olyan élményeket kell biztosítani rendszeresen a gyerekek számára, amelyek miatt szívesen jönnek majd el a következő foglalkozásra is. Ebben nagy szerepe van az őrsi életnek. „A program, a tevékenység, a téma és mindaz, ami történik az őrsgyűlésen az,

ami vonzza a tevékeny jelenlétre, készülésre, az ott lenni akarásra. 'Az őrsgyűlés programja, a témái vonzóak. Ezen részt akarok venni. Sajnáltnám kihagyni.' Mindezek mellett olyan dolgok történnek, amelyekből épül, tudást szerez, készséget fejleszt, képességet csiszol és önmaga fejlődik, a cserkészszemélyhez közelebb kerül. Ezt jelenti a hasznos program." (Solymosi 2010: 154) Gabriella bizakodva tekint a jövő felé, mert elszántan állítja, hogy az ember képes tenni valamit a cigánygyerekek viselkedésének javítása érdekében. Elmesélte, miért számít mindennaposnak a kérdés a saját környezetében. „Én azért mentem Teréz anya nővéreihez, mert egy az Újgyőri felé lakunk egy családi házban, és van egy nagy szőlőskertünk. Hátra betelepítettek 16 cigánycsaládot, akik folyton lopkodják a karót meg a vasat, meg mindent, amit mozdítani tudnak. Fel lettek jelentve, de nem lett belőle semmi. Kukoricánk is volt, mind eltűnt, mert megették: félig ők, félig meg a vaddisznók. [...] A nővérem is járt a Szeretetszolgálatba, de ő nem sokáig, mert nem sok jót tapasztalt meg ott. Nekem meg azért is kell, hogy ellensúlyozzam, ami otthon történik velünk. Hallom, amikor jönnek felfelé a Hidegsoron át az úton, átfutkosnak a gyerekek labdával, csapatostul átvonulnak, és akkor hallom másoktól, hogy: „Te jó Ég! Ezekkel semmit nem lehet csinálni!” [...]Igen, a mi családjukban is történt olyan, hogy megverték valakit, és én ez ellen tenni akarok valamit.” Belőle tehát a cselekvés igényét váltja ki a probléma, és elkeseríti, hogy a közvetlen baráti társaságában a passzív viselkedést látja. „Nagyon zavar az, hogy úgy beszélnek róluk, mint elítéltekről. Én a Jezsuitába járok, és minden egyes nap hallom azt a mondatot, hogy: „Ne ítéld, hogy ne ítéltess!” És annyira zavar, hogy mondják, és egész egyszerűen senkit nem érdekel, amit jelent. Itt az iskolában is vannak nagyon jó barátaim, főleg a fiúk között, akik nagyon jó emberek, mégis szűk látókörűek. A tizedikes fiúkkal vagyok igazán jóban, de velük tényleg nehéz lenne ilyesmibe belefogni.” Mégis reméli, hogy lelkesedése idővel csapattársai közt is elterjed majd. Tehát nem csupán a hátrányos helyzetű és/vagy cigánygyerekek oldalán jelentkeznek problémák, hanem a cserkészek között sem működnek teljes mértékben az emberekhez való viszonyulás alapelvei, állítja Gabriella. Így az önzés, a környezet elhanyagolása és az elzárkózás olyan megoldásra váró feladat még a cserkészek között is, amelyek kezelése éppen az ilyen programokkal lenne megvalósítható.

Bodnár Gábor, a magyarországi cserkészlet 1989 utáni egyik legkiemelkedőbb vezetője Cserkészkönyvében fontos részt szentel a napi jótettnek. „A fogadalom napján megígéred: „Minden lehetőt megteszek, hogy másokon segítsék!” Erre az ígéretre emlékeztet egy szép cserkészszokás: Minden reggel köss egy csomót a cserkésznyakkendődre vagy pedig zsebkendőd sarkára. Addig ne bontsd ki a csomót, amíg legalább egy jótettet végre nem

hajtottál. *A cserkész segít, ahol tud.* Járj nyitott szemmel, és vedd észre a jócselekedetek kis alkalmait. [...] Gondoltál már arra, hogy a mosoly is lehet jótett? Mosolyod kedvet, reményt és erőt ébreszthet embertestvéred szívében. Mosolyogj mindig, mindenkire.” (Bodnár 1989: 16) A napi jótett idővel automatikussá válik, és a cserkész e szerint éli mindennapjait. Gabriella ennek nagyon erős példája. Sugárzó személyisége mellett a legerősebb benyomás róla a folyamatos mosoly volt az arcán. A vele töltött egy óra meghatározta a napom további részét. A cserkészlet céljainak gyakorlati megvalósulásába ily módon is beleláltam. Ha már a mosoly ereje is ennyire meghatározó, talán Gabriella tapasztalatai nem lesznek olyan vegyesek a hátrányos helyzetű gyerekekről, mint a Budapesten tevékenykedő, ifjú cserkészeknek, akikről a következő fejezetben írok majd.

### **4.3. Jernei Péter**

Harmadik, miskolci kötődésű interjúalanyom nem kapcsolódik szervesen a kutatásomhoz, ugyanis ő nem a cserkészmodszert alkalmazva foglalkozik védeenceivel, az autista gyerekekkel. Mégis fontos beszélgetés volt a vele eltöltött egyórányi diskurzus, mert minden interjúalanyom közül ő ment bele legrészletesebben a fogalmak tisztázásába, és sok további kérdést felvetett a téma kapcsán, például a hátrányos helyzetű gyerekekről és a sajátos nevelési igényű gyerekek közti különbségekről. Az interjú alatt azt figyeltem, észlelhetőek-e rajta azok a viselkedési jegyek, amelyeket eddig minden cserkészzen tapasztaltam. Mivel felnőtt emberről van szó, aki felelős beosztásban tevékenykedik, már sokkal tartózkodóbban viselkedett, mint a fiatalabb cserkészek. A cigányság kérdését erősen negatívan látja, szerinte oly mértékben eltér az ő kultúrájuk és értékrendjük a miénktől, ami kizárja, hogy egy olyan életmódot fogadjanak el, amelyet a cserkészek képviselnek. Szerinte a cigányok képtelenek az önnevelésre, valamint ellenszenvvel viseltetnek a magyarok iránt, így ha valamilyen vezetőt kellene közéjük küldeni, az csakis cigány lehetne.

## 5. Cserkészek Józsefvárosban

Budapest VIII. kerülete, mint egyik interjúalanyom állítja, toborzási szempontból „igencsak problémás hely”. Két részre különül el: a belvárosi és a józsefvárosi részre. A két cserkészcsapat, amelyről alanyaimat kérdeztem, a belvárosi részen találhatóak, ez azonban nem jelenti azt, hogy az ide tartozó cserkészek kizárólag a nyugodtabb környéken élnek. A hátrányos helyzetű gyerekek ezekben a csapatokban nagy létszámban vannak jelen. Ez több kategóriát is felvet: árvák és félárvak, elvált szülők gyermeke, nehéz anyagi körülmények. Minden gyermek másképp viszonyul a cserkészethez. Közös vonás volt a két interjúban, hogy egyik vezető tevékenysége sem volt mentes a kudarcoktól. Olyan környezetben foglalkoznak gyerekekkel, ahol magas az iskolázatlanság aránya. Egy 1983-as adat szerint Magyarországon a tizennégy éves korig beiratkozott (tehát az akkori tankötelezettség felső határa) tanulóknak csupán a 80-84%-a végzi el az iskolát. (Kósáné 1989: 14) Huszonöt év elteltével a Józsefváros gettó részén még mindig hasonló adatok mutatkoznak. A két fiatal megkérdezett cserkész mégis megpróbál, megpróbált foglalkozni velük, mert véleményük szerint a nevelés lehetősége ifjú korban még fennáll.

A VIII. kerületben működő cserkészcsapatok hátrányos helyzetű gyerekekkel való törekvéseiről az interjúk alatt olyan véleményeket kaptam, amelyek a legtöbb pontban ellentétesek voltak egymással. Ennek két okát találtam: az első, hogy a 432. Pázmány Péter Cserkészcsapat több támogatást kap a fenntartó intézményétől, mint a 327. Loyolai Szent Ignác Cserkészcsapat, így hatékonyabban tudják támogatni a hátrányos helyzetű gyermekeket, mint a másik csapatban. A második ok pedig a két megkérdezett őrsvezető személyiségének eltéréseiből származik. Kirst Enikő energikusabb, mozgékonyabb, talán valamivel lelkesebb és bizakodóbb személyiség, mint Mirczik Bálint, s ezért ő a pozitívumokat emelte ki inkább saját tapasztalatai közül. Mindkét fiatal esetén nagyjából azonos problémákkal néz szembe a csapatuk, nap mint nap.

## 5.1. Hasonló tapasztalat, kétféle konklúzió

### 5.1.1. Kirst Enikő

Enikővel nem találkoztam személyesen, mert ideje legnagyobb részét Budapesten tölti, s mint említettem, nem volt lehetőségem felutazni hozzá a fővárosba. E-mailen keresztül válaszolt a kérdéseimre, de bőséges terjedelemben, így olyan témákra is kitért, amelyek csak lazán kapcsolódnak kutatásomhoz. Számos példát felsorolt a hátrányos helyzetű gyerekekkel folytatott, időnként küzdelmes munkájáról. Összességében azonban határozottan pozitív véleménye van a cserkészlet hatékonyságáról a józsefvárosi közegben. Minél mélyebb szociális környezetből sikerül egy gyermeket kiemelni, annál nagyobb örömet jelent ez a csapat életében, és további munkákra ösztönzi őket. Mikor csapata felépítéséről kérdeztem, így foglalta össze röviden a helyzetet: „Abszolút vegyes. Fiúk és lányok is, a legfiatalabb 8 éves, a legidősebb 38. Vannak szociálisan hátrányos helyzetűek, s ők vannak többségben. [...] Fizikai fogyatékossgal élők egy fiú, aki ugyanakkor középsúlyos értelmi fogyatékos is, ő látássérült. Több értelmi fogyatékos, SNI, hiperaktív, endogén depressziós, autisztikus cserkészünk is van, illetve egy skizofrén fiú, aki rengeteg munkával tavaly diplomát szerzett a BME gépészmérnök-informatika szakán. Cigány származású gyerekek néha elkezdnek foglalkozásra járni, de kora kamaszkorukban a legtöbbjük minden erőfeszítésünk ellenére elvész a szemünk elől. Azonban köztük is akad néhány, aki megmarad.”

Enikő már jócskán kamasz korában lett cserkész, tizenhat évesen. Korábban is jól ismerte a cserkészéletet, hiszen a bátyja aktívan cserkészkedett. „Ekkor még nem vonzott a cserkészélet, azonban a lelki, értékrendi alapjába otthon belenevelkedtem.” Végül egy barátnője hívására csatlakozott a 432. Pázmány Péter Cserkészcsapathoz, amely a VIII. kerületben, a Józsefvárosi Plébánián működik. Míg Enikő mind a mai napig aktívan tevékenykedik, a barátnője pár év múlva abbahagyta a cserkészkedést. Enikő ezt így kommentálja: „Innen látszik, hogy ez egy életforma, amit ha az ember nem kezd el kisebb korában cserkészként, vagy otthon nem ilyen elvek mentén nevelik, akkor sajnos nagyon kicsi az esély arra, hogy megmaradjon a közösségben.” Ebből az állításból az következik, hogy sokkal nehezebb olyan gyerekekkel dolgozni, akik otthon nem azt látják példaként, amit az őrsi foglalkozásokon látnak. A kérdés azonban bonyolultabb ennél.

Enikő maga is megtapasztalta, hogy minden gyerek másképp reagál a cserkészlet tevékenységére. Ennek oka nemcsak a gyerekek szociális háttere, sokkal inkább a

személyiségük függvénye. A hátrányos helyzetű gyerekekről árnyalt képet festett le kérdésemre. Kiemelendő momentum, hogy a nagycsaládos környezetet ő nem hátrányként, hanem adományként értékeli, még ha anyagi korlátaik, nehézségeik vannak is az érintett családoknak, de a környezet meghitt, szeretetteljes. Ennek oka Enikő gyerekcentrikus személyiségében keresendő: mindig is tudta, hogy gyerekeken szeretne segíteni, sőt gyógyítani is őket. „Hároméves koromban fogalmazódott meg bennem először, hogy gyermeksebész szeretnék lenni. Azóta ez csak erősödik. A gyermekek szeretete és a segíteni akarás vezetett erre az útra, a sebészet és az invazív szakok iránti vonzalmam pedig szerintem nyughatatlan, temperamentumos természetemre vezethető vissza.”

Találkozott azonban olyan gyerekekkel is, akik nem egyszerűen sokgyermekes családban élnek, hanem teljes mértékben kimerítik a hátrányos helyzetű fogalmát. Az őrseben van egy kislány, akinek az otthoni környezete Enikő véleménye szerint kétségbeejtő. Az édesanyja alkoholista, és elhagyta a családot, jelenleg prostituált. Az édesapja összeállt egy másik nővel, és mindketten szintén alkoholisták. Az ő három közös gyermekük pesztrájának és házicselédjüknek tartják a cserkészlányt. Gyakran megverik és megfenyegetik. Ennek ellenére a kislány képes fejlődést mutatni, hatással van rá a keresztény környezet, még ha otthon más példát lát is. „Rengeteg hálával és szeretettel ajándékoz meg minket, rengeteget tesz saját helyzete javulásáért. Nagyon ambiciózus, és magyar szakos tanár szeretne lenni.” Enikő számára ez a legnagyobb adomány, amit a cserkésztől kaphat. Itt még inkább tud érvényesülni a segítségnyújtás törvénye, még ha időnként korlátokba ütközik is.

Nem minden gyermek fedezi fel a lehetőséget a cserkészletben, s ez akár egyetlen családon belül is változó lehet. Volt olyan gyerek, akit saját szavaival élve „elveszítettek”, mert a legkevésbé sem volt fogékony a cserkészéletre, ugyanakkor a húga már igen. „Az őrsebe, amelynek segédőrsvezetője lettem, járt egy cigány kislány is. Egyértelműek voltak rajta a rasszjegyek, és a családi háttere is sajnos tipikusnak mondható. Legalább öten voltak testvérek, egy dohos, omladozó ház egyik kis lakásában laktak a nagyszüleikkel együtt. A szülei munkanélküliek voltak, a nővére prostituált, bátyja pedig nagyhangú, igazán kellemetlen fiú volt. A kislány azonban az őrsi foglakozásokon nemhogy nem rosszkodott, de minden szót harapófogóval kellett belőle kihúzni. Sajnos a nagyobb lányok gyakran csúfolták, mert koránál fogva még kicsit ügyetlenebb volt a többieknél. Ám sosem mondták rá, még a háta mögött sem, hogy cigány. Pedig a bátyját, aki viselkedésében is megfelelt a „cigány-képnek”, mindig cigányként emlegették.”

Olyan példát is említ, amikor egy cigánygyerek, bár rendkívül fogékony, érzékeny és nyitott személyiség, s szívesen csatlakozik a cserkészekhez, mégis titkolni kényszerül ezt lakókörnyezetében, az életben maradás miatt. Az intézetben élő gyerekek esetében ez a jelenség erősen jelen van a Józsefvárosban. „A fiú egyidős velem, de ezt senki nem gondolná róla, 15-16 évesnek néz ki. (Enikő 22 éves.) Enyhe szellemi fogyatékos és rengeteg tragédia érte az életben. Az apukáját nem ismerte, anyukája és nagymamája a keze között halt meg 1 hónapon belül, mikor 12 éves volt. Egy ideig a nagynénje nevelte, de náluk sem maradhatott, mert képtelenek voltak eltartani őt is a saját 4 gyerekük mellett. Így intézetbe került, és egyre jobban lecsúszott. Minden eszközzel próbáltunk neki segíteni, de ezzel a környezettel szemben nem sok mindent tudunk tenni úgy, hogy hetente maximum kétszer van velünk és minden segítséget (a kölcsönadott pénzen kívül) visszautasít. Ő biztosan az az ember, akit ha valaki meglát, abban csak erősödnek az előítéletek. Viszont ha az élettörténetét nézzük, teljesen érthetővé válik minden. Jelleme nem a származása miatt lett ilyen, hanem a környezete hat rá negatívan. Még most is, mikor nagy nehezen eljön egy-egy programra, miután levetkőzi a „vagány” szerepet, nagyon finoman kimutatja, hogy mekkora szeretethiánya van. A táborokban, ha valaki kedves vele, igyekszik minél többet vele lenni, és nagyon segítőkész. Személyiségének ezt az oldalát az intézetben érthető, hogy nem mutathatja ki, hiszen ott farkastörvények uralkodnak. Nem egyszer fordult elő, hogy teljesen kétségbeesve kért tőlünk kölcsön, mert egy intézeti fiú a tartozása miatt meg akarta ölni.”

Egy szintén cigány származású lányra kedvező hatással van a cserkészélet, még ha nehezen találja is meg a nehéz körülmények között a helyes utat. Enikő „elkallódásnak” nevezi, ha egy gyerek végleg feladja a törekvést a jobb életkörülmények megteremtésére. A következő példánál nem biztos benne, hogy a cserkészlet segítségével tartós javulás fog bekövetkezni a gyerek életében. „Az anyukája elhagyta őket, most a nagymamájával él és néha felbukkan az (édes)apja is, ha éppen nincs börtönben. Az általános iskolát, ugyan néhány bukás után, elvégezte, és egy szakmunkásképzőbe fel is vették. Ahogy nőtt, egyre komolyabb problémák lettek vele. Eleinte tanulni segítettünk neki a csapatban, és próbáltuk vele megértetni, hogy csak a tanulás útján juthat előbbre. Utána a fő problémát a cigiről való leszoktatásban láttuk, majd jött a marihuána. Most 15 évesen annak a küszöbén áll, hogy a testével keressen pénzt. Úgy gondolom, ő sok hibát követett el, hogy ide jutott, bár kétségtelen, hogy a környezetében a cserkészleten kívül nincs olyan baráti közösség, akik más példát mutatnának. De róla sem mondható el, hogy eleve rossznak született. Hihetetlenül kötődik hozzánk, és többé-kevésbé hallgat is ránk. Az általános iskolai ballagására minket

hívott meg és nem az utcagyerekeket. Kétségtelen, hogy tudja, hogy mi a jó, törekszik is rá, csak neki lényegesen nagyobb erőfeszítés kell ahhoz, hogy ellenálljon az őt körülvevő bűnnek, mint egy rendezett családból származó gyereknek. Nem mindegy, hogy valakinek a jó utat vagy a lecsúszást „kell keresnie”. Sokkal több rossz döntés és jellemhiba kell ahhoz, hogy valaki egy rendezett, gondoskodó környezetből jusson el a bűnözésig.”

Enikő sok esetben látja, hogy a cigányok másképp közelednek az őrs többi tagjához, mint más etnikumúak. Szeretetüket, kötődésüket nem csupán a verbalitás eszközeivel nyilvánítják ki, hanem minden foglalkozás végén pusztít adnak, ölelkeznek. Ez a viselkedés eleinte zavarta, mert nem értette meg, miért viselkednek így. „Ez a kérdés fel is merült nem sokkal később egy vezetői megbeszélésen, és akkor mondta az egyik idősebb cserkész, hogy ez a cigányok egyik sajátossága.” Enikő korábban nem is feltételezte, hogy a kislány, akinek kapcsán szóba került a téma, cigány származású. Határozott véleménye szerint a cigány és nem cigány gyerek megkülönböztetésnek egyáltalán nincs értelme. A gyerekek viselkedése, lelki beállítottsága határozza meg azt, hogy valaki milyen emberré válik. Ennek megfelelően még a legnehezebb szociális körülmények között élő cigánygyerekek is meg tudják találni a helyes utat ahhoz, hogy tisztességes állampolgárok lehessenek, ugyanakkor a leggazdagabb nem cigány családban is számtalan példa akad arra, hogy egy gyerek rossz útra tér, és végül „elkallódik”. Enikő számára az egyik legkedvesebb emléke is egy cigány fiúhoz kötődik a csapat életében. Hozzátette, hogy ez a cserkész sokkal jobb körülmények között él, mint az eddig bemutatott cigányok, és minden tekintetben fogékony a cserkészéletre. Maga is őrsvezetőként tevékenykedik. „Külseje pontosan megfelel a vagánykodó cigány fiúkénak: fülbevalókat, vastag nyakláncot és karkötőt visel. Viszont személyisége ezzel éles ellentétben áll. Sohasem hangosan, kellemetlenül hívja fel magára a figyelmet, inkább csendes, de nagyon humoros megjegyzéseivel. Mindig mosolyog, kedves és segítőkész mindenkivel szemben, legyen fiatalabb, vagy idősebb, mint ő. Ha egy lánynak udvarolni szeretne, azt nem idétlen cikizéssel vagy piszkálódással teszi, hanem hihetetlen udvariassággal és figyelmességgel. Vezetőként is óriási türelemmel és szeretettel foglalkozik a rábízott gyerekekkel. A legmeghatóbb élményem vele kapcsolatban az volt, mikor tavalý már „felnőttként” megkeresztelkedett. Mutatja a csapathoz való ragaszkodását, hogy a csapatparancsnokunkat kérte meg keresztapjának, és cserkészegyenruhában keresztelkedett. Nem számított arra, hogy többen részt tudunk venni a szertartáson, mivel az idősebbek előző éjjel végig túráztak, a Szentmise pedig korán kezdődött. Mikor meglátta, hogy mégis ott

vagyunk, közel húszan egyenruhában, és mi énekelünk a szentmisén, könnyekig meghatódott. Olyan őszinte köszönetet és ragaszkodást azelőtt még sosem tapasztaltam.”

Enikő kedves emlékek példaként említette még azt a legutóbbi cserkésztáborban látott eseményt, amikor a 38 éves, látássérült, középsúlyos értelmi fogyatékos, erősen megtermett cserkészt a kirándulás során egy tízéves kislány vezette végig kézen fogva, és folyamatosan mondta neki, hogy hol, mire vigyázzon útközben, hogy ne botoljon meg. Ez az aprócska történet erős benyomást tehet a csapat összes többi tagjára, ami a kutatásom előfeltevését tovább árnyalja, s ezt a Konklúzió című fejezetben bővebben is kifejtem.

Enikő szerint az egyre bővülő létszám annak is köszönhető a csapat életében, hogy a foglalkozások, rendezvények, programok sokrétűek, és vonzzák a környéken élő gyerekeket. A nevelés a cserkészélet minden területén megmutatkozik. „Minden játéknak, programnak nevelési célja van. Közösségépítés, a szociális érzék fejlesztése, környezettudatosságra nevelés, tudásátadás, ismeretterjesztés, hétköznapi praktikus dolgok megismerése (banki ügyintézés, ösztöndíjpályázatok megírása, stb.)” Saját örsének rendszeresen szervez programokat: barlangászás, sziklamászás, s természetesen a csapat életében is aktívan részt vesznek.

A csapat megtartó ereje akkor mélyül, amikor az ember maga is vezetővé válik, mondja Enikő. Az ember sokat tanulhat többi vezetőtársától, és ezáltal maga is alkalmassá válik arra, hogy gyerekekkel foglalkozzon. A gyerekek számára példát mutat a jó vezető, és ez reményt nyújt azok számára, akiknek nagyon nehéz az élete. Enikő így fogalmazta meg vezetői célját: „Mindenkiből a benne rejlő maximumot szeretném kihozni. Mindegyikükből a társadalom számára igazán hasznos, szilárd értékrenddel rendelkező, igyekvő, segítőkész és talpraesett egyént szeretnék nevelni.”

### 5.1.2. Mirczik Bálint

A másik, Józsefvárosban tevékenykedő, 327. Loyolai Szent Ignác Cserkészcsapat tevékenységéről Mirczik Bálint cserkészsegédtisztól szereztem tájékoztatást. Az ő esetükben nehezebb a gyerekek toborzása, mert „szegény” (tehát anyagi szempontból kis mértékben támogatott) csapat révén kevesebb cserkésszel tudnak foglalkozni. Nehezen tudják megtartani az olyan gyerekeket, akiknek családi háttérük negatív hatása akadályozza a vezetőket a munkájukban. Bálint emiatt sokkal negatívabb képet fest a hátrányos helyzetűekkel végzett munkáról, mint Enikő.

Története Miskolcon indult, a Fényi Gyula Jezsuita Gimnáziumba járt 2006-ig. Két éven át volt „próbaidős” cserkész, ugyanis gondjai akadtak egyes formalitásokkal. Nem tudott mindennel azonosulni. Példának az öltözködést hozta fel. „Egy kívülállónak tényleg nevetséges, de akkoriban nekem az volt vele a legnagyobb problémám, hogy nem értettem, mi haszna van. Én egy elég funkcionális gondolkodású ember vagyok, és nem szeretem a szerzetesi ruházatot, sőt, még a cserkészruhát sem. De végül is nem a kinézetükkel nem értettem egyet, hanem képtelen voltam megérteni, hogy ez mire jó? Mire való? Miért fontos? Azóta már változott a helyzet, van róla egy mély és alapos álláspontom, amelynek kifejtése sok időt elvenne, de röviden annyi, hogy az egyenruhának az a lényege, hogy beszélő nyelv, a csapaton belül értelmet kapó jelképekkel. Ha mi együtt vagyunk, értjük ezeket a jeleket.” Így aztán 2006-ban letette a cserkészesküt, és miután Budapestre került egyetemi tanulmányai miatt, azonnal felvette a kapcsolatot az ottani cserkészekkel, és csatlakozott a 327. Loyolai Szent Ignác cserkészcsapathoz.

Amikor a hátrányos helyzetű gyerekek kerültek szóba, ő azonnal kiemelte az egyik cigánycsalád két gyermekét, akiket „elveszített” a csapat. Számára megrendítő élmény volt látni, hogy ezek a gyerekek mennyire sérültek szellemileg a nehéz körülmények miatt. „Ők a nyolcadik kerület túlsó végén laknak a gettóban. Egy egyszobás, iszonyú ötödik emeleti kis lakásban laknak. [...] Értük kellett mindig menni. Náluk nem úgy működtek a dolgok, mint a többieknél, konkrétan én jártam el értük egy éven keresztül. A kisfiú 10-12 évesen járt hozzánk, a nővére 14-16 évesen. A hátrányos helyzet fogalmát teljesen kimerítik. Az anyjukat, amíg odajártam, egyszer sem láttam. Nem tudom, hogy összeházasodott-e egyáltalán az apjukkal, de nem élt velük. A kisfiúnak szinte sosem volt mit ennie. Felmentünk, és nem volt konyha, az egész egyetlen helyiségből állt. Vécé sem volt, egy közös volt a folyosón, az ott lakókra, ami tíz családot jelent. Tehát olyan helyen laktak, ahol semmi

nincsen, csak van egy kis zug, ahol a kisfiú elvan egész nap. Csak egy emeletes ágya van, leginkább azon tartózkodik. A család iszonyú szegénységen élt, nem volt semmijük. Emlékszem, volt olyan, hogy felmentem hozzájuk, és egy fél uborka volt a hűtőben. De hát a hűtő is... Nem volt bedugva, mindig üresen állt. Szörnyű. És akkor volt olyan, hogy az apa szerzett valami takarító munkát, és néha kicsit több pénzük volt, gondolom egy húszezer forinttal több, és hát nem érdekes, tényleg elmentek a Mc'Donaldsba, és hogyha ki akarod találni, hogy milyenek, hát akkor ők *olyanok*, a legdurvábbak. Na, szóval tényleg borzasztó volt. Teljesen le voltak épülve szellemileg, intellektuálisan, és ki kell mondani, hogy nem tudtuk megtartani őket, pedig igyekeztünk. Sokan is voltunk rájuk, mégsem sikerült. [...] Teljesen világosan látszik, hogy mi lesz belőlük. Van egy bátyjuk, aki már ugye intézetben él, és biztos, hogy ők is ott fogják végezni, de hát egyébként sem normális, ahogy most élnek. Most azt képzeld el, hogy nem ismer olyan szót, hogy hegy. Egyébként egy szociálisan érzékeny ember. Pont amiatt van visszafejlődve, mert neki sem szabad beszélnie, különben megverik. Eleget hallottam erről. Szegénnyel elsétáltunk a Gellért-hegy előtt, és mondtuk, hogy ez a neve, és ő nem értette, nem tudta, mi az, hogy hegy. Nincs semmilyen tapasztalata, mivel életében nem járt még az utcán túl. Sok olyan gyereket látni, aki még életében nem járt külföldön. De ez a kisfiú nemcsak más városban, de semelyik más városrészben sem járt korábban, egyedül annyit tudott, hogy van a Népliget, de azt is csak azért tudta, mert egyszer elvitték oda az iskolából. Örület, hogy nem tudhatja, mi az a hegy, hiszen nem látott még hegyet. Mi ezt fel sem foghatjuk, de neki ez az élet. És emiatt mindent másképp kell neki elmagyarázni, mert alapvető szavakat sem ismer, mint mondjuk gyűrődni, helyette azt kell mondani, hogy ez egy nagyobb föld, hát tényleg örület! És ő mindemellett viszont egy abszolút nyitott, érzékeny, és nagyon-nagyon kíváncsi, alapvetően semmilyen szellemi hátránnyal nem rendelkező, nagyon okos kisfiú, nulla ingerrel. Nem kap ingereket! És ha nem kap, akkor nem tud hova fejlődni. A lány meg gyakran eltűnt napokra is, és a rendőrséggel kellett kerestetni. Én nem láttam őket már egy éve. Ha a fiú nem is, de a lány azóta már biztos, hogy javítóban van.”

Bálintban mély nyomot hagyott a történet, mert megtanulta belőle, hogy vannak olyan gyerekek, akiken semmilyen körülmények között nem tudnak pusztán a cserkészlet eszközeivel segíteni. Nekik más fajta beavatkozásra van szükségük, például szakember segítségére. A cserkészvezetők személyisége rájuk nincs nevelői hatással, mert amit látnak, azt otthon levetkőzik, és minden foglalkozási kísérlet dugába dől velük. „A semmire nem lehet építeni” – mondja Bálint. Ugyanakkor érdemes megfigyelni a szóhasználatát, amelyből

hamar kiderül, hogy erősen pejoratív véleménnyel viseltet a cigányok iránt. Amikor a McDonald's-szal kapcsolatos részt mesélte, hozzátette, hogy „*ők olyanok, a legdurvábbak*”, illetve megjegyezte: „*Eleget hallottam erről*”. Míg Kirst Enikő észre sem veszi, hogy az adott gyerek etnikuma cigány, addig Bálint erre azonnal felfigyel, és már ennek tudatában próbál meg foglalkozni vele. Ez a fajta eljárási mód, tehát a cigányok számára speciális cserkészfoglalkozás, rájuk jellemző, számukra fontos területek kiemelése, a hatékony munka érdekében olyan feladatok használata, amelyekre fogékonyabbak, már egyszer felmerült a dolgozat során. Bőke Gabriella például a zeneiségre próbál meg ráfókuszálni. Bálint azonban döntőrészt a negatívumokat emelte ki az általa kiemelt hátrányos helyzetű gyerekek esetében, ami azt mutatja, hogy munkáját nem tartja eredményesnek. Előítélete ellenére azonban megpróbál rájuk is ugyanakkora figyelmet fordítani, mint más etnikumú gyerekekre, még ha azt feltételezi is, hogy sokkal nehezebb feladat velük foglalkozni. Ezeken a gyerekeken úgy próbál meg segíteni, hogy gyakorlatilag kézen fogva ragadja ki őket az otthoni környezetükből, és a cserkészfoglalkozásokon próbálja meg szélesíteni a látókörüket. A szóbeli kommunikáció alapvető feltételeit (nyelvtan, szavak ismerete) megteremtteni egy bizonyos kor felett már nagyon nehéz, de Bálint szerint törekedni kell arra, hogy legalább a lehetőségük meglegyen ezeknek a gyerekeknek a fejlődésre, amit otthoni környezetükben nem kaphatnak meg.

## **6. A IX. sz. Cserkészkerület**

A hajdú-bihari és szabolcsi régió összesen 16 cserkészcsapatot számlál, ennek többsége aktív. Három cserkészcsapatról kérdeztem, amelyek közül kettő Debrecenben, egy pedig Hajdúhadházon van. Az 1906. Könyves Tóth Mihály és az 1957. Kölcsey Ferenc Cserkészcsapat azonos vezetés alatt áll, a gyerekek a Debreceni Református Kollégium Kölcsey Ferenc Gyakorló Általános Iskolájából kerülnek ki. Hajdúhadházon a 992. Hajdú Cserkészcsapat működik. Az egyszerűség kedvéért a két Debrecenben működő csapatot egyszerre fogom elemezni, mert a hipotézis szempontjából nincs különbség közöttük, összetételük hasonló, csapatvezetőjük ugyanaz a személy. A debreceni csapatokban nincsenek szociális értelemben vett hátrányos helyzetű gyerekek, míg Hajdúhadházon ők vannak többségben.

### **6. 1. Nem halat adnak: halászni tanítanak**

#### **6.1.1. Molnár Szabolcs**

Szabolcs a debreceni Kistemplom lelkipásztora, emellett kamaszkora óta cserkész. Csak 2010 első felében tűzte ki célul, hogy intenzívvé teszi a cserkészéletet a kerületben, ezért benyújtotta jelentkezését egy országos pályázatra, amelyet Balogh Zoltán írt ki a hátrányos helyzetűek felzárkóztatása érdekében. A keretösszeg nem túl magas (500 ezer forint), azonban nagy segítséget jelenthet ahhoz, hogy szélesebb körben segíthessék a fiatalokat. „Mi ugye csapatokat látogatunk minden évben, és azt gondoltuk, hogy a kellemeset összehozva a hasznossal olyan programokat szerveznénk, hogy meg tudjuk teremteni ezeknek a csapatlátogatásoknak a költségeit (útiköltség, adott esetben szállás). Tudjunk a csapatoknak vinni eszközöket is, szórólapokat.” Szabolcs szerint szemléletmód-váltásra is szükség van a szegény gyerekeknél, akik sokszor nem tudják eldönteni, hogyan lábalhatnak ki nehéz szociális helyzetükből. „Tehát nem pénzt adunk nekik, hanem megpróbálunk egy olyan gondolkodásmódot, látásmódot adni nekik, aminek segítségével ki tudnak törni a szegénységből. Könnyebben tudnak majd talán egyetemre, főiskolára menni, talán jobban észreveszik életükben a prioritásokat, hogy mire kell odafigyelni és mire nem, tanulás során. Sokszor azt látom, hogy akik tudnának tanulni, középiskolában is és egyetemen is, akik már bejutottak, szegény családból származó gyerekek azért nem tanulnak megfelelően, mert úgy

gondolják, hogy erő fölötti felelősségük van a családjukra nézve. Azért dolgoznak, hogy a családjukban legyen a pénz, holott meg kell tanulni azt, hogy adott helyzetben azzal nem ér el többet, hogyha a családjáért dolgozik, mintha a vizsgaidőszakban a vizsgáira készülne.” Komoly segítség lehet a kapcsolatrendszer kialakítása, és ebben a cserkészlet kulcsszerepet játszhat. Szabolcs példának említett egy Írországot is megjárt fiatal, aki cserkészismerősein keresztül tört ki nehéz anyagi helyzetéből, s később már ő is egyikévé vált azoknak, akik támogatják, segítik a többieket.

Szeptember végén kiderült, hogy megnyerték a pályázatot, így már az 500 ezer forintos keretösszeggel számolva tervezhették meg a 2011-es év programjait. Előadásaik alkalmával nemcsak a korábbi tagok lehetőségeit szeretnék bővíteni, hanem elsősorban új emberekkel szeretnék bővíteni a cserkészcsapatokat. A különböző okok miatt nem aktív csapatoknál így újra megnyílik a lehetőség a működésre, illetve a gyenge lábakon álló csapatok segítséget kapnak a további fejlődésre.

Szabolcs olyan fiatalokat szeretne kiragadni a szegényes körülményeik közül, akikben erős ambíció van életkörülményeik megváltoztatására. A hátrányos helyzetű fogalmát nem egyértelműen szociális aspektusban érti, szerinte viszonyítási alapon működik. Hátránynak tartja, ha a gyerek nem kapja meg azt a kellő odafigyelést és szeretetet, amire szüksége lenne fizikai, lelki és szellemi fejlődése során. Tehát egyaránt lehet hátrányban szenvedő tehetsős szülők egyke gyermeke és egy nyomorgó nagycsaládból származó is. Felháborítónak tartja az előbbi helyzetet. „Azt látom, hogy azok a családok, akik gazdagabbak, és el tudják kényeztetni a gyerekeket, azok azt gondolják, hogy pénzzel meg tudják venni a nevelést is. Pedig nem tudják, nem lehet azt gondolni, hogy amit ők elrontottak, azt mi itt majd megjavítjuk. Egyrészt nekünk erre nincs kompetenciánk, másrészt ez az ő gyerekük. Az ő gyereküket terelgetni tudjuk, de gyökerestül megváltoztatni nem.” Ilyen esetekben legalább annyira kétségesnek véli a hatékony fejlődést, mint azoknál a gyerekeknél, akik súlyos anyagi gondokkal küszködő családban nevelkednek, így kevés figyelmet fordíthatnak rájuk szüleik. Szabolcs szerint csak annyi gyermeket érdemes vállalni, akikről minden téren gondoskodni is tudunk. „Van olyan szegény családból érkező gyerek, akiknél még talán előnyére is vált, hogy egyke, mert egy gyerekkel még meg tudtak élni a szülők, de a második gyerek már lehet, hogy akkora differenciált okozott volna a család helyzetében a mostanihoz képest, hogy akkor már tényleg az anyagi hátrányok minden tekintetben hátrányt jelentettek volna. Annyira tönkrementek volna, hogy a szülők lelki világa akkora csorbát szenved, ami a gyerekekrevelésen csapódott volna le.”

Amikor a cigányokról kérdeztem, lesújtó beszámolóval jött elő. Mivel számára idegen közegről van szó, szinte sokkolta őt, mikor bepillantott egy cigányputri életébe. „Egy gyönyörű szép istentisztelet után elmentünk a cigánysorra. Tavasz volt, tehát nem volt azért nagyon meleg, de ez senkit, főleg a gyerekeket nem akadályozta meg abban, hogy pucéran rohangáljanak [...] az udvaron. Voltak házak, amik benyúltak az udvarra, tehát nem párhuzamosan épültek az utcák, hanem volt, ahol merőlegesen, és oldalt nyíltak a kis ajtók. Minden egyes ajtó egy lakás volt. És abban a házban, ahol normális esetben lakik egy család, ott volt hét ajtó, hét család, és mindegyik ajtó helyett egy függöny volt. Az udvaron tyúkok szaladgáltak, és a gyerek meg odacsínált az udvarra, aztán ment tovább. Tehát mérhetetlenül alacsony szinten áll az életszínvonaluk. Állandó jövedelmük sincs persze, Számukra a higiénia teljesen mást jelent, mint nekünk. Van közöttük cserkész, és ő higiénikusnak tartja azt, hogyha hetente kétszer fürdik. S gond van belőle, ha én azt mondom neki a táborban, hogy érdemes reggel meg este megmosdani, a hajunkat és a körmünket tisztán tartani.” Az ilyen közegben élő gyerekek számára csak ritka esetben tudnak segítő kezet nyújtani a cserkésznek, de vannak kivételek. Egy másik interjúalanyom, Horog Máté így fogalmaz: „Egyéni esetek vannak, így sosem lehet általánosítani. Jó, van a cigányoknak is egy mentalitása, a magyar embereknek úgyszintén, és bárki lehet ugyanúgy előítéletes, lenéző.”

Fontos feladatuknak tartják, hogy a gyerekek számára egyfajta alternatívát mutassanak az őket körülvevő nehézségekre, hogy megtalálhassák a lehetőségeket az életükben. „BiPinek az a könyve, ami alapvetően a rover korosztálynak szól, *A boldogulás ösvénye*, lényegében kimondja a cserkészlet lényegét. Hogyha tiszta szívvel azt csinálod, ami maga a cserkészlet, akkor lehetőség van boldogulni az életben, egy bizonyos módon. Megnyitjuk a kapukat, de nem szakképzéssel vagy tehetséggondozással. Körülbelül úgy néz ki, hogy bent vagy egy szobában, és van előtted huszonnyolcezer ajtó, és nem tudod őket kinyitni. A cserkészlet kulcsokat ad neked, hogy bizonyos ajtókat ki tudj nyitni, abban az esetben, ha tényleg akarsz, ha komolyan veszed. [...] A cserkészlet nem valami speciális dolog, tehát az alapvető emberi tulajdonságokra épít, s ha elfojtják az alapvető emberi tulajdonságait, amelyek az értékek közé tartoznak, akkor képtelenség a kapcsolatot létrehozni.”

### 6.1.2. Hadházy Péter

Péterről keveset tudtam meg. Debrecenben lakik, Miskolcon és Budapesten tanul, ennek ellenére mégis a Hajdúhadházon működő csapatok vezetője. Sok emberrel áll összeköttetésben, ezért időről időre segítséget tud nyújtani más kerületekből is csapatai számára. Mikor megkérdeztem, foglalkoznak-e hátrányos helyzetű gyerekekkel, kiderült, hogy többségében velük foglalkoznak. „Cigányok, hátrányos helyzetű gyerekek vagy épp mindkettő. A programunk viszont nem konkrétan erről szól, tehát nem felzárkóztatni akarjuk őket, azonban mindenkivel egyénre szabottan foglalkozunk.” Mivel nem nagy létszámról van szó, ezért könnyedén megoldható a családlátogatás is, ami nagyon fontos, mert ezáltal érthetik meg, mi történik a gyerekekkel. „Őrsvezetőként másként itt nem lehet dolgozni. Az otthoni környezet gyakran jelent akadályt a munkánk során. Volt is egy testvérpár, pont emiatt már egyikőjük sem cserkész. Először a fiú hullott ki, pont emiatt, lázadni próbált, de végül nem sikerült, nagyon fogták otthon. A lány meg már tizenhét évesen szült. Az a tapasztalatom, hogy egy hátrányos helyzetű családban nem feltétlenül a pénzzel, hanem leginkább a szülőkkel van a probléma. A gyerekek nem sokat tehetnek róla, a szülők határozzák meg a gyerekek életét is. Például ami volt ezzel a testvérpárral: egyértelműen a szülei miatt történtek ezek a dolgok velük, a szülei gondja csattant a hátukon. Édesanyám tanár a református iskolában. Éppen ebédeltetés volt ma, és az egyik gyereknek nem volt kirakva a tízórai. Kérdezték tőle, miért nincs, erre elkezdett zokogni. Hamar kiderült, hogy családi probléma akadt reggel, úgyhogy tízórára egy pofont kapott elvitelre. Eredetileg az édesanyja kapta, aztán a kislány is megkapta... Szóval vannak ilyenek.”

Péter úgy gondolja, hogy amiatt kell vezetőként beavatkozni ezeknek a gyerekeknek az életébe, mert más módon nincs lehetőségük megismerni a helyes utat. Szerencsére néhányan felismerik és elfogadják azt, és példaképnek tekintik a vezetőjüket. „Volt egy gyerek, akinek szintén családi problémái voltak, és nagyon keményen megküzdött mindenért, s most már ő is cserkészvezető. Meg egyéb devianciák is voltak. Nem cigány a srác, de otthon sem nagyon foglalkoztak vele, rossz társaságba is keveredett, azonban inkább a cserkészethez húzott, mint azokhoz, akik lehúzták őt.”

Hajdúhadházon tehát nehéz körülmények között, mégis hatékonyan működik a cserkészlet. Ebben nagy segítséget nyújtanak Péter számára őrsvezetőtársai, akik elsősorban a vallásos nevelést tekintik céleszközüknek.

## 7. Konklúzió

Kutatásom alatt arra a megállapításra jutottam, hogy a hipotézisem csupán részben valósul meg a gyakorlatban, továbbá többdimenziós annál a probléma, mint amennyit eleinte felismertem benne. A hátrányos helyzetű gyerekek között óriási különbségek vannak, s ez nem csupán szociális helyzetük függvénye, sokkal inkább személyiségüké. A „kitörés” lehetősége, tehát helyzetük javulása nem minden esetben adott a gyermek lelki beállítottsága vagy a külső hatások miatt, és az ilyen helyzetekben felesleges, sőt, káros is lehet a beavatkozás. A passzív magatartás állandósulása jelzésértékű a vezető cserkész felé, és az ilyen esetekből tanulni kell. Az olyan halmozottan hátrányos helyzetűeknél (és itt elsősorban a legrosszabb körülmények közt élő cigánygyerekek kerülnek szóba), akiknél több hónap elteltével sem lehet tapasztalni semmiféle változást, inkább szakemberek bevonására van szükség, s ebben az esetben a cserkészcsapat karitatív módon nyújthat segítséget, nem pedig saját módszerei alkalmazásával, eszmeisége továbbításával.

A cigánygyerekekkel kapcsolatban minden megkérdezett alanyom egyedi véleményét képviselt. Majorszki András nem lát különbséget cigány és nem cigány között, s ebből adódóan a cserkészmozgást változtatás nélkül alkalmazná a gyerekekre. Böke Gabriella szerint a cigányok ösztönösen cselekszenek, érzelmeik szélsőségesek, de épp emiatt lehetőség van lehetőség megfogni őket, amennyiben érdeklődésüket sikerül hosszabb távon fenntartani. Jernei Péter erősen negatív véleménnyel viseltetik a cigánygyerekek iránt: a velük való cserkész munka hatékonysága csaknem egyenlő a nullával. Hiába mutat példát nekik, az otthon látottak lerombolják, amit tanul, és egyébként sem fogékony az európai kultúrkör erkölcsi rendjére. Mirczik Bálint egyéni tapasztalatai alapján azt mondta el, hogy a cigánygyerekeket szinte lehetetlen, vagy nagyon nehéz megtartani a csapatban, mert az otthoni környezetük mindennél jobban befolyásolja őket. Életük első tíz éve alatt olyannyira elmaradtak jobb környezetben élő kortársaiktól, hogy a hátrányt szinte képtelenség behozni. A cigányok figyelmének lekötése is nagy feladatot igényel. KIRST Enikő a cigányság fogalmát az eddigi véleményektől teljesen eltérő perspektívából közelíti meg. Számára minden gyerek egyformán gyerek, semmi jelentősége nincs annak, hogy ki melyik etnikumhoz tartozik. Szerinte azonos arányban vannak jelen a szófogadóbbak vagy elevenek a cigányok között is, mint más etnikumú gyerekek esetében. Molnár Szabolcs, bár nem zárja ki annak lehetőségét, hogy eredményes munkát végezzenek cigányok között, szerinte a családi háttér döntő szerepet játszik a kérdésben. Hiába szeretne kitörni a gyermek környezetéből, ha az visszarántja, a

cserkészzet nem tud kellő segítséget nyújtani. Hadházy Péter hasonló véleménnyel viseltetett a kérdésben, azonban ő kiemelte a cserkészvezető személyét, mint példaképet, aki adott esetben meg tudja mutatni a helyes utat a gyerekek számára. Nem tett különbséget cigány és nem cigány között, hiszen csapatában teljesen vegyes az összetétel.

A nagycsaládos szülők gyermekei, éljenek bár szűkös anyagi korlátok között, a felhozott példák alapján többnyire fogékonyak a cserkészetre, és remek vezetők válhatnak belőlük. Ahol az egyik szülő meghalt vagy elváltak, nincs meg az a bázis, ami a sokgyermekes családoknál jelen van. Az ilyen környezetben élő gyerekek esetenként a leglelkesebbek és legkitartóbbak, ugyanis számukra a cserkészzet jelenti az igazi közösségi életet. Ezt az állítást a miskolci és a budapesti cserkészcsapatok is nagy arányban megerősítették, számos példát hoztak fel rá.

A vezető személyi kisugárzásáról alkotott feltevésem minden esetben beigazolódott. Solymosi Béla így foglalja össze a Magyar Cserkészszövetség nevelési kézikönyvében az őrsvezető legnagyobb feladatát, a személyes példamutatást: „Az őrsvezető nem úgy lesz nevelője az őrnek, mint egy átgondolt, felelősségteljes felnőtt nevelő. Nevelője lesz példája által, a megnyilatkozásaival, mert minden cserkész kicsit olyan lesz, mint a saját őrsvezetője. Az őrsvezető, mint egy kicsit idősebb testvér a megfontoltságot, az alkalomteremtést és az iránymutatást adja meg az őr tagjainak.” (Solymosi 2010: 159-160) S ez nem csupán az őrsvezetőkre igaz. A csapatvezetők, illetve azok is, akik segédkeznek a csapat életében, meghatározó szerepet tölthetnek be a gyerekek életében. Ha pedig a cserkész viselkedésében és kisugárzásában valóban hasonlítani kezd vezetőjére, azt jelenti, hogy idővel ő is alkalmassá fog válni a vezetői szerepre. Minél több példakép van a szeme előtt, annál vonzóbb lesz számára a cserkészzet. Jernei Péter azt állítja, nem a vezető személyisége fogja eldönteni, hogy milyen a csapat, amit vezet, hanem a közvetlen környezet, és a gyerekek lelki beállítottsága. „A legreménytelenebb helyeken, környezetben is lehet csapatot építeni. Az más kérdés, hogy más-más lesz egy csapat profilja, más dolgokra kell hangsúlyt fektetni.” Kirst Enikőnek is volt egy ide kapcsolódó gondolata: „VIII. kerületi csapatként némileg „speciális” helyzetben vagyunk. Sok nagycsaládos, nehéz körülmények közt élő gyerek, köztük cigányok is járnak hozzánk. Ez sok plusz feladatot, odafigyelést igényel, ám munkánkat cserkészeink rengeteg szeretettel és ragaszkodással hálálják meg.” Ő tehát a hátrányos helyzetet mint pozitívumot emeli ki a cserkész módszer alkalmazásánál.

A kutatás ebben a stádiumában csupán részeredményt közöl: a téma igényli a folytatást. A Miskolcon várható program eredménye kibővítené az eddigieket. Érdemes lenne új interjúkat készíteni a toborzás után. Feltehetőleg a vezetők véleménye gazdagodna, árnyaltabbá válna a tapasztalatszerzés után, s talán egészen más válaszokat adnának a program beindulása előtt feltett kérdéseimre. Ha kialakulna az a közösség, interjúkat kellene készíteni a gyerekekkel. Az ő magatartásuk vizsgálata egy teljesen új kutatást is igényelne. Hosszabb távon pedig megvalósulhatna a csapat további terve: cserkészőrsöket kialakítani több avasi iskolában is.

Hiányosságként lép fel a dolgozatban, hogy kevés mintából épül fel. Ennek oka, hogy nem nyílt lehetőségem Budapestre és Hajdúhadházra utazni, ezért csupán a miskolci és a debreceni cserkészcsapatok életébe nyertem részletes betekintést. A kevés anyag ellenére azonban körvonalazódtak a téma kapcsán felmerülő legfőbb kérdések, és a most alakuló miskolci program szervezői fel tudják használni a többi csapat tapasztalatait munkájuk hatékonysága érdekében. Az általam felállított hipotézis talán nincs kellőképp pontosítva, leszűkítve, és az egész kutatást szerencsésebb lett volna elvégezni egyetlen csapat tevékenységét vizsgálva, azonban a miskolci helyzetet figyelembe véve bővíteni kellett a mintavétel környezetét, és ez az előfeltevés, illetve annak megválaszolásának rovására is ment.

## Irodalom

Gergely, Ferenc

1989 *A magyar cserkészlet története*. Budapest: Göncöl Kiadó

Solymosi, Balázs szerk.

2010 *A Magyar Cserkészszövetség nevelési kézikönyve*. Budapest: Magyar Cserkészszövetség.

Holló, Dénes

1989 *Cserkészélet*. Budapest: Sport

Bodnár, Gábor

1989 *Cserkészkönyv*. Zalaegerszeg: Püski Kiadó

Hursán, Dániel szerk.

2005 *Kiscserkész-vezetők módszertani könyve*. Budapest: Magyar Cserkészszövetség

Jernei, Péter szerk.

2002 *Cserkész Emlékkönyv. 1988-2002*. Miskolc: 2002

Benza, Béla

2001 *Gyerekek az utolsó padban*. Budapest: Tipográfia Múzeum Alapítvány

Havas – Kemény – Liskó

2002 *Cigány gyerekek az általános iskolában*. Budapest: Oktatókutató Intézet Új mandátum Kiadó

Dr. Buzás, László

1969 *Az „új iskola” pedagógiája*. Budapest: Eötvös Lóránd Tudományegyetem Neveléstudományi Tanszék Kiadó

Dr. Boldizsár, Mária

1978 *Mit tettünk értük? Pedagógusok a hátrányos helyzetű tanulókért*. Budapest: Tankönyvkiadó

Kósáné Ormai, Vera

1989 *Beilleszkedési nehézségek és az iskola*. Budapest: Tankönyvkiadó

Dr. Koncz, István

2005 *Kamaszkapaszkodó*. Budapest: Urbis Könyvkiadó

Ormay Józsefné szerk.

2006 *Harmadik próba cserkészlányok részére*. Budapest: Magyar Cserkészszövetség

Wells, Herbert George

é. n. *Új világ a régi helyén*. Budapest: Franklin-Társulat

Dr. Szalontai Sándorné szerk.

1971 *Angol hétköznapok – Ahogyan Marx látta.* Budapest: Kossuth Könyvkiadó

Baden-Powell, Robert Stephenson Smith

2004 *A boldogulás ösvényein.* Budapest: Márton Áron Kiadó

Ormay Józsefné

2005 *Cserkészpróbák könyve.* Budapest: Magyar Cserkészszövetség

Bakay, Kornél

1989 *Ragyogj, cserkészliliom!* Budapest: Mutrm Kiadó

Newman, Fran

2004 *Gyermekek krízishelyzetben.* Budapest: Pont Kiadó

Kozma, Tamás

1979 *Hátrányos helyzet: Egy oktatásügyi probléma társadalmi vetületei.* Budapest: Tankönyvkiadó

Várnagy, Elemér

2000 *A hátrányos helyzet pedagógiája.* Budapest: Corvinus Kiadó

Imre, Anna

2004 *Az iskolai hátrány összetevői.* Budapest: OKI

Delpit, Lisa

2007 *Mások gyermekei: Hivatalos kultúra és kisebbségi tanuló.* Budapest: Educatio

Torgyik, Judit

2008 *Minden nap ünnep: Multikulturális gyakorlatok itthon.* Budapest: Educatio

Ritók, Nóra

2008 *Projektpedagógia a hátrányos helyzetű tanulók oktatásában: Egy sikeres példa: Európa-projekt Berettyóújfalun.* Budapest: Educatio

Szabó, Ákosné

1996 *Szegénység és iskola: Kor- és kórkép a tanulásban akadályozott népesség iskoláztatásáról.* Budapest: Trezor Kiadó

Torgyik, Judit

2008 *Világjáró: Szempontok a multikulturális neveléshez.* Budapest: Educatio

Arató, László

é. n. *Jelöltpróba fiúk részére.* Budapest: Márton Áron Kiadó

Arató, László

1996 *Jelöltpróba leányok részére.* Budapest: Márton Áron Kiadó

Marosvári, Attila

2004 *A magyar cserkészlet az emigrációban 1945 és 1956 között.* Budapest: A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága

Sík, Sándor

1993 *Magyar cserkészvezetők könyve.* Budapest: Magyar Cserkészszövetség

Havasi-Galloway-Treer

2007 *Magyar Dzsembori Album.* Budapest: Magyar Cserkészszövetség

Keresztes, Pál

1999 *A Magyar Cserkészszövetség próbarendszere.* Budapest: Magyar Cserkészszövetség

Tóth, Gergely szerk.

2008 *Ichthüsz.* Dunavarsány: Evangéliumi Ichthys Cserkész Alapítvány

Arató, László szerk.

2006 *Táborkereszt.* Budapest: Márton Áron Alapítványi Kiadó

Internetes forrás:

Az 1993. évi LXXIX. törvény (megtekintve: 2010. április 8.):

[http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy\\_doc.cgi?docid=99300079.TV](http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99300079.TV)